

Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 14 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2016
«Τσατσαρωνάκειο» Πολιτιστικό Πολύκεντρο
της Ι. Μ. Κισάμου & Σελίνου, Καστέλλι Κισάμου
& Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

ΣΑΒΒΑΤΟ, 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2016
ΚΥΡΙΑΚΗ, 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2016
Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ - ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

Παρασκευή, 14 Οκτωβρίου 2016

«Τσατσαρωνάκειο» Πολιτιστικό Πολύκεντρο
της Ι. Μ. Κισάμου & Σελίνου, Καστέλλι Κισάμου
& Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

**Σάββατο, 15 Οκτωβρίου 2016
& Κυριακή, 16 Οκτωβρίου 2016**
Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

Επιμέλεια κειμένων:
Ζαχαρένια Σημανδηράκη

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Μητροπολίτης Κισάμου και Σελίνου Αμφιλόχιος

ΜΕΛΗ

Σταύρος Αρναουτάκης, Περιφερειάρχης Κρήτης

Θεόδωρος Σταθάκης, Δήμαρχος Κισάμου

Ιωάννης Μαλανδράκης, Δήμαρχος Πλατανιά

Δρ Κωνσταντίνος Ζορμπάς, Γεν. Διευθυντής Ορθοδόξου Ακαδημίας Κρήτης

Ελευθέριος Κουμής, Πρόεδρος Ένωσης Πολιτιστικών Φορέων Κισάμου

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

Ειδική Συνεργάτις των Γενικών Αρχείων του Κράτους,

Πρόεδρος Τομέα Υλικής και Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς

Ευρωμεσογειακού Διαπολιτισμικού Κέντρου UNESCO

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αντώνης Χουρδάκης

Καθηγητής Ιστορίας της Παιδείας και Διδακτικής της Ιστορίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Διευθυντής Μουσείου της Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Γιώργος Νικολακάκης

Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας,

Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Δρ Κωνσταντίνος Β. Ζορμπάς

Γεν. Διευθυντής της Ορθοδόξου Ακαδημίας Κρήτης

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

Ειδική Συνεργάτις των Γενικών Αρχείων του Κράτους,

Πρόεδρος Τομέα Υλικής και Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς

Ευρωμεσογειακού Διαπολιτισμικού Κέντρου UNESCO

Κωνσταντίνος Φουρναράκης

Εκπαιδευτικός, Διδάκτωρ Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Γρανάδας

Ιωάννης Χριστοδουλάκος

Αρχιτέκτον Μηχανικός,

Προϊστάμενος του Τμήματος Αρχαιολογικών Έργων και Μελετών
της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σεβασμιώτατος Αρχιεπίσκοπος Κρήτης **Ειρηναίος**

Μαρία Ανδρεαδάκη - Βλαζάκη, Γεν. Γραμματέας Υπουργείου Πολιτισμού & Αθλητισμού

Απόστολος Βουλγαράκης, Αντιπεριφερειάρχης Χανίων

Παναγιώτης Σημανδηράκης, Αντιπεριφερειάρχης Κρήτης Παιδείας και δια Βίου Μάθησης

Οδυσσεάς Ζώρας, Πρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης

Βασίλειος Διγαλάκης, Πρύτανης Πολυτεχνείου Κρήτης

Χαιρετισμός
Σεβ. Μητροπολίτου Κισάμου και Σελίνου κ. Αμφιλόχιου

Α' Συνέδριο για την Κίσαμο

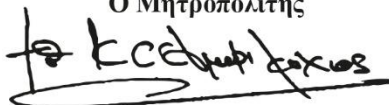
Κίσαμος. Τόπος εὐλογημένος καὶ ἰδιαίτερα προικισμένος, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τὶς μέρες μας. Στολισμένη καὶ προικισμένη μετὰ τούτων κατάφυτους κάμπους καὶ τὰ καταπράσινα δάση, τὴν πλούσια, καὶ ἐν πολλοῖς, σπάνια χλωρίδα καὶ πανίδα, τὰ βουνὰ καὶ τὰ φαράγγια, τὰ τοπία μοναδικῶν κάλλους καὶ τὰ μνημεῖα τῆς φύσεως, τὶς Ἐκκλησιὰς καὶ τὰ ἐξωκλήσια τῆς, τόπους ἀγιάσματος καὶ προσευχῆς. Ὅλα λουσμένα ὑπὸ τῆς ἀπεραντοσύνης τοῦ οὐρανοῦ ἕως καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ κράτους τοῦ ἀέρος.

Ὡς πόλις Κίσαμος, ὅπως ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο, καθὼς ἡ πρῶτη μαρτυρία ἀνθρώπινης κατοίκησης καὶ δραστηριότητος στὴν περιοχή εἶναι κεραμικά εὐρήματα τῆς νεολιθικῆς περιόδου (3.000 - 2.900 π.Χ.), μέχρι τούτων ὑστερῶν καιρῶν, ἡ Κίσαμος πορεύεται στὸν χρόνον καὶ τὴν ἱστορία γράφοντας τὴν δική της ἱστορία. Γνώρισε ἡμέρες δόξας καὶ τιμῆς, ἀνάπτυξης καὶ δημιουργίας, ἀνθησῆς πολιτισμοῦ (Ρωμαϊκῆ καὶ Βυζαντινῆ περιόδου), ἀλλὰ καὶ ἡμέρες δυσκολίας καὶ σκοτεινίας (Αραβοκρατία, Ἑνετοί, Τουρκοκρατία, κ.ἄ.). Αναστήθηκε πολλές φορές ἀπὸ τὴν τέφρα τῆς καὶ δημιούργησε τὸν δικό της ἰδιαίτερον καὶ ξεχωριστὸ πολιτισμὸν καὶ ἱστορία. Ζυμωμένα καὶ ποτισμένα μετὰ τὸ προζύμι τοῦ φιλότιμου καὶ τῆς ἀρχοντιᾶς, τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσέβειας, τῆς καμπάνας καὶ τὸ ἄναμμα τοῦ καντηλιοῦ, τοῦ βιολιοῦ καὶ τοῦ λαοῦτον.

Χαιρόμεθα ἰδιαίτερα πού τὸ πρῶτον αὐτὸ Συνέδριον, μετὰ ἀναφορά στὸν ἱστορικὸ πλοῦτον, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Κισάμου, βαρύντιμες καὶ πολύντιμες κληρονομίες, ὑπενθυμίζει στοὺς ἄφωτους καὶ χαλεποὺς καιροὺς μας, ὅπου μοιάζει νὰ ἐπικρατεῖ σύγχυσις πού μπορεῖ νὰ σημαίνει εἴτε ἀδυναμία «παραγωγῆς» αὐθεντικοῦ πολιτισμοῦ, εἴτε ἀδυναμία προσδιορισμοῦ σὲ σχέση μετὰ τούτων γύρω μας καὶ ξεκάθαρον αὐτοπροσδιορισμοῦ, ὑπενθυμίζει, λοιπόν, μία μεγάλη, κατὰ τὴν ἄποψίν μας, ἀλήθεια. Ὅτι πολιτισμένοι δὲν εἶναι ἐκεῖνοι πού δὲν διαβάζουν καὶ δὲν πηγαίνουν θέατρον καὶ ἀπορρίπτουν ὡς «κουλτουριάρηδες» αὐτοὺς πού τὸ πράττουν, οὔτε αὐτοὶ πού διαβάζουν ἀλλὰ δὲν βιώνουν, «δὲν νιώθουν μετὰ τὸ σῶμα τους, τὸ βλέμμα καὶ τὸ συναίσθημα τὸν κόσμον», ὅπως λέει ὁ Καζαντζάκης στὸν «Ζορμπᾶ». Γιατὶ ὁ πολιτισμὸς δὲν ζυγίζεται καὶ προπαντὸς δὲν εἶναι μίᾳ «προκρούστεια κλίνη» ὅπου ὅλοι γίνονται, γινόμεσθε, ὅμοιοι μετὰ τὸ ζόρι καὶ σύμφωνα μετὰ μίᾳ μονόπλευρην θεώρησιν τῶν πραγμάτων.

Μετὰ τὶς σύντομες καὶ φτωχὰς αὐτὰς σκέψεις χαιρετίζουμε τὸ Α' Συνέδριον γιὰ τὴν Κίσαμον, εὐχαριστοῦντες ἀπὸ καρδιᾶς τοὺς συνδιοργανωτὰς ὡς καὶ ὅλους τοὺς συνεργοὺς καὶ συνοδοιπόρους εἰς τὴν πραγματοποιήσασάν του (Φορεῖς καὶ Πρόσωπα), ἰδιαίτερα τὴν γνωστή καὶ καταξιωμένη ἐπιστήμονα κα Ζαχαρένια Σημανδράκη, μετὰ τὴν εὐχή καὶ προσευχή τὸ Συνέδριον αὐτὸ νὰ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ γιὰ μίᾳ δημιουργικῇ συνέχειᾳ, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους του, τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν του, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον του.

Ὁ Μητροπολίτης

† Ὁ Κισάμου καὶ Σελίνου
Ἀμφιλόχιος

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Παρασκευή, 14 Οκτωβρίου 2016

«Τσατσαρωνάκειο» Πολιτιστικό Πολύκεντρο της Ι. Μ. Κισάμου & Σελίνου, Καστέλλι Κισάμου

09.00 - 09.30 Εγγραφές Συνέδρων

09.30 - 10.00 Έναρξη - Αγιασμός - Χαιρετισμοί

ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Εκκλησία - Αγιολογία - Έρευνα
Πρόεδρος: Ζορμπάς Κωνσταντίνος

10.00 - 10.20 Παπαγιαννάκης Δαμασκηνός

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΑΜΦΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΑ
ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΣΕΛΙΝΟΥ

10.20 - 10.40 Νανάκης Ανδρέας

Ο ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΠΕΡΙΔΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΕΛΑΪΔΗΣ ΣΤΟ
ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ 1880-1882

10.40 - 11.00

Λουπασάκης Ελευθέριος - Γιακουμάκη Ελευθερία
ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΑΝΘΙΜΟΥ ΔΕΛΕΔΑΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ
ΚΑΙ ΣΕΛΙΝΟΥ (1916-1931)

11.00 - 11.20

Αθανασιάδου - Στεφανουδάκη Δέσποινα
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ

11.20 - 11.30

Διάλειμμα

Εκκλησία - Αγιολογία - Έρευνα
Πρόεδρος: Νανάκης Ανδρέας

11.30 - 11.50

Γιαννακάκης Νίκος
ΟΙ ΚΙΣΑΜΙΤΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ ΘΕΟΔΟΣΑΚΗΣ

11.50 - 12.10

Βακάκης Αντώνιος
ΙΕΡΟΨΑΛΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΙΣΑΜΟΥ

12.10 - 12.30

Καμηλάκης Ι. Παναγιώτης
ΜΙΣΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ: ΤΟ
ΚΟΙΝΟ ΤΟΥΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

12.30 - 12.50

Ροδουσάκης Κυριάκος
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΝΕΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΑΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

• Επίσκεψη - Ξενάγηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κισάμου

Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι**Λαϊκός Πολιτισμός -Κοινωνική ζωή-Μουσική Παράδοση****Πρόεδρος: Νικολακάκης Γιώργος**

- 17.00-17.20** **Γιακουμάκη Ελευθερία**
ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΨΥΧΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ
- 17.20-17.40** **Σκαλίδης Ελευθέριος**
ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΙΑ ΧΩΡΙΩΝ (ΑΝΔΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΕΞΑΦΑΝΙΣΤΗΚΑΝ)
- 17.40-18.00** **Πολυμέρου-Καμηλάκη Ακατερίνη**
Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΛΙΟΥΔΑΚΙ ΣΤΑ ΕΝΝΙΑ ΧΩΡΙΑ ΚΙΣΑΜΟΥ (1938)
- 18.00-18.20** **Λουτζάκη Ειρήνη-Πουλάκης Νίκος**
ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ
- 18.20-18.30** **Διάλειμμα**
- Λαϊκός Πολιτισμός -Κοινωνική ζωή-Μουσική Παράδοση**
Πρόεδρος: Πολυμέρου-Καμηλάκη Ακατερίνη
- 18.30-18.50** **Δεικτάκης Αθανάσιος**
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ
- 18.50-19.10** **Βαβουλές Γεώργιος**
ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΟ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΔΕΙΚΤΑΚΗ «ΧΑΝΙΩΤΕΣ ΛΑΪΚΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΙΑ» ΤΟΜΟΣ Α' (1999)– ΤΟΜΟΣ Β' (2009), ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ Η ΕΔΡΑΣΑΝ ΑΠΟ ΤΟ 1700 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1945. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ, ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.
- 19.10-19.30** **Ανουσάκης Χαράλαμπος**
ΜΟΥΣΙΚΗ-ΚΙΣΑΜΟΣ: ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΥΝ ΚΑΙ ΕΩΣ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ
- 19.30-19.50** **Χναράκη Μαρία-Βαβουλές Γιώργος**
ΠΡΩΙΜΗ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΚΙΣΑΜΙΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΩΝ ΣΚΟΠΩΝ, ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

Σάββατο, 15 Οκτωβρίου 2016

Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

Αρχαιολογία - Βιομηχανική Αρχαιολογία - Μνημεία

Πρόεδρος: Χουρδάκης Αντώνης

- 09.00 - 09.20** **Μαρινάκης Μανώλης**
ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΚΙΣΑΜΟ
- 09.20 - 09.40** **Μαρκουλάκη Σταυρούλα**
ΤΙ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ ΤΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΚΙΣΑΜΟ
- 09.40 - 10.00** **Ανδριανάκης Μιχάλης**
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ 13ΗΣ/28ΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ (1976-2011)
- 10.00 - 10.20** **Χαριτόπουλος Ευάγγελος, Τζίκας Πολύκαρπος, Παπαδάκης Μάριος**
ΤΟ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΡΑΒΔΟΥΧΑΣ: ΘΕΣΕΙΣ ΕΞΟΡΥΞΗΣ,
ΚΤΗΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ, ΓΕΦΥΡΑ ΦΟΡΤΩΣΗΣ
- 10.20 - 10.30** **Διάλειμμα**

Αρχαιολογία - Αρχαία Ιστορία - Ενάλιες Αρχαιότητες - Μνημεία

Πρόεδρος: Μαρκουλάκη Σταυρούλα

- 10.30 - 10.50** **Ζερβουδάκης Παναγιώτης**
Η ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΤΟΥ ΠΛΕΙΣΤΟΚΑΙΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΙΓΑΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΪΜΗ ΝΑΥΣΙΠΛΟΪΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
- 10.50 - 11.10** **Θεοδούλου Θεοτόκης**
ΚΙΣΑΜΟΣ ΕΝΑΛΙΑ. ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ
ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ
- 11.10 - 11.30** **Μπορμπουδάκη Κυριακή**
ΤΑ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ
ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΤΗΣ ΦΑΛΑΣΑΡΝΑΣ
- 11.30 - 11.50** **Χατζηδάκη Ελπίδα**
ΕΙΚΟΝΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΑΛΑΣΑΡΝΑΣ.
- 11.50 - 12.00** **Διάλειμμα**

Αρχαιολογία - Τοιχογραφίες - Μνημεία

Πρόεδρος: Ανδριανάκης Μιχάλης

- 12.00 - 12.20** **Φαντάκης Ιωάννης**
ΚΙΣΑΜΟΣ: ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΗ
- 12.20 - 12.40** **Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μαρία**
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ (1319/20) ΤΟΥ ΝΑΟΥ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ
- 12.40 - 13.00** **Ψαράκης Κωνσταντίνος**
Ο ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ ΚΙΣΑΜΟΥ
- 13.00 - 13.20** **Τσικνάκης Γ. Κώστας**
ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΚΙΣΑΜΟΥ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

Ιστορία - Διοικητική και Οικονομική Ιστορία**Πρόεδρος: Καραθανάση Αγγελική**

- 17.00-17.20** **Κουλετάκης Ανδρέας**
Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΣΤΡΙΚΑ
- 17.20-17.40** **Μουντάκης Μιχαήλ**
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΛΙΔΗΣ, ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΣ (ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ)
- 17.40-18.00** **Σαριδάκης Εμμανουήλ**
Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΠΑΘΑ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 1940 ΚΑΙ Η ΒΥΘΙΣΗ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΚΑΤΑΔΡΟΜΙΚΟΥ “ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ”
- 18.00-18.20** **Κλειδωνάρης Μιχάλης**
ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ CARABINIERI ΩΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
- 18.20-18.30** **Διάλειμμα**
- Ιστορία - Διοικητική και Οικονομική Ιστορία**
Πρόεδρος: Ροδουσάκης Κυριάκος
- 18.30-18.50** **Καραθανάση Αγγελική**
Η ΔΡΑΣΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1838-1844
- 18.50-19.10** **Αλιγιζάκη Στέλλα**
Η ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ
- 19.10-19.30** **Φουρνάρης Κωνσταντίνος**
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821
- 19.30-19.50** **Βουρλιώτης Α. Μανόλης**
ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1827-1830.
Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Κυριακή, 16 Οκτωβρίου 2016

- Επίσκεψη και Εκκλησιασμός
στην Ιερά Μονή Παναγίας Οδηγήτριας (Κυρίας των Αγγέλων) Γωνιάς Κολυμπαρίου

Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι

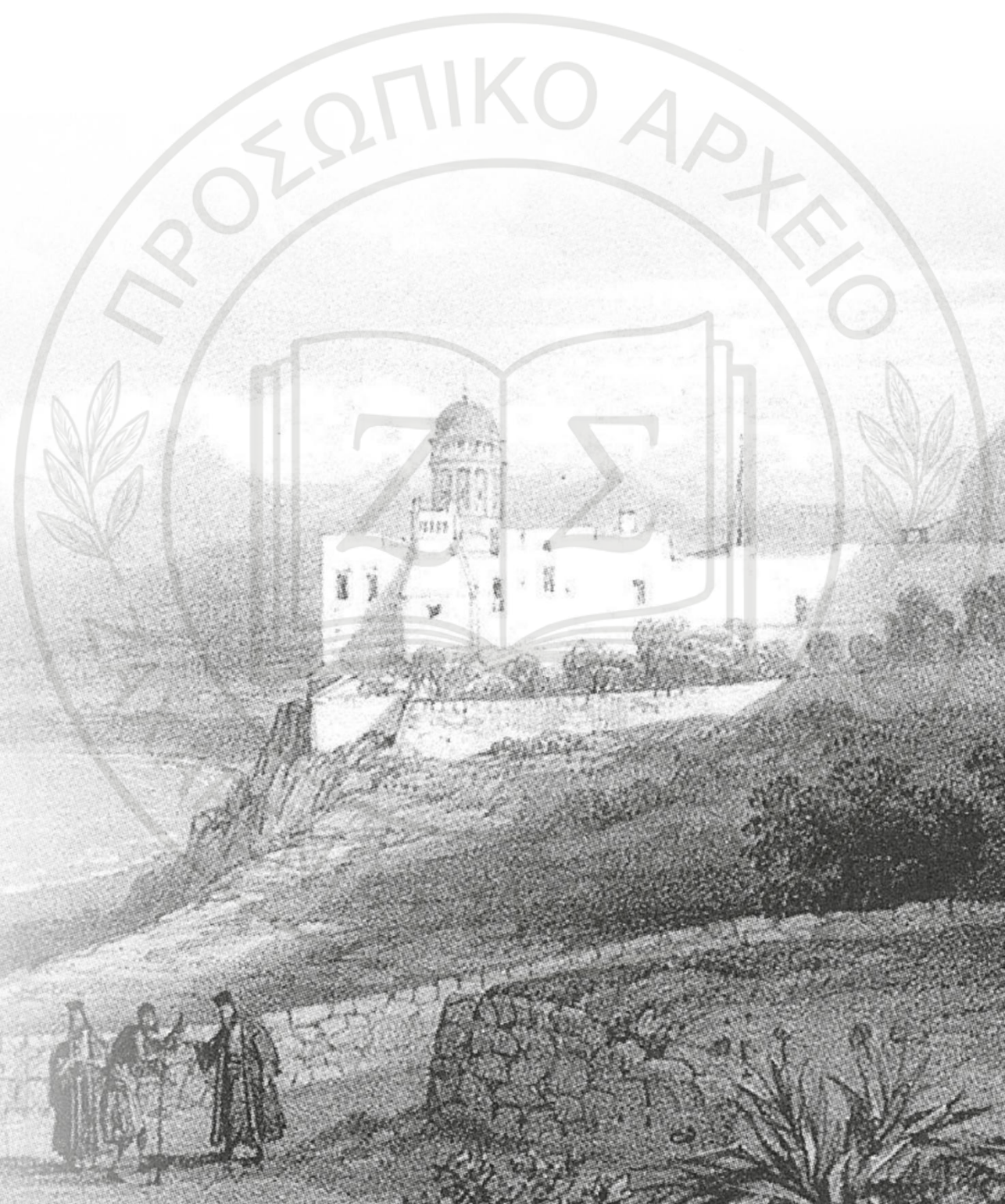
Ιστορία-Διοικητική και Οικονομική Ιστορία Πρόεδρος: Γεωργακάκη Ελένη

- 10.00-10.20 **Χαρωνίτης Γ. Βασίλης**
Ο ΣΑΣΣΑΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΥΛΩΝ
- 10.20-10.40 **Νικολακάκης Δημήτρης**
Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΝΕΘΥΜΟΥ
- 10.40-11.00 **Σημανδηράκη Ζαχαρένια**
ΟΙ ΕΥΕΛΠΙΔΕΣ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
- 11.00-11.10 **Διάλειμμα**

Φιλολογία-Παιδεία-Τέχνες Πρόεδρος: Σημανδηράκη Ζαχαρένια

- 11.10-11.30 **Αποστολάκη Ελευθερία**
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ
ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΤΑΜΙΔΑΣ ΚΙΣΑΜΟΥ (1914-1930)
- 11.30-11.50 **Γεωργακάκη Ελένη**
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ
ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ
- 11.50-12.10 **Κωτσάκη Καλλιόπη**
«ΜΕΣ ΣΤΗ ΦΩΝΗ ΣΟΥ ΑΚΕΡΙΟΣ Ο ΛΑΟΣ ΒΡΙΣΚΕΙ ΤΗΝ ΠΙΟ ΣΩΣΤΗ
ΦΩΝΗ ΤΟΥ» (Γ. ΡΙΤΣΟΣ, ΣΤΟΝ ΜΑΝΟ ΚΑΤΡΑΚΗ). Η
ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΤΟΥ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ-
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ
- 12.10-12.30 **Στασινοπούλου-Παπαζήση Τιτίκα**
ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΑΛΕΞΗ ΜΙΝΩΤΗ

- Καταληκτική Συνεδρία - Λήξη Συνεδρίου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Αγγελάκη Μαριάννα

ΝΕΡΟΜΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

Κατά την διάρκεια του έτους 1975, του Ευρωπαϊκού έτους Προστασίας Μνημείων, η έννοια Μνημείο διευρύνεται. Συμπεριλαμβάνει και τις βιομηχανικές - τεχνικές εγκαταστάσεις με τον όρο Τεχνικό Μνημείο. Γίνεται πλέον κατανοητό ότι στον Πολιτισμό ενός Έθνους εκτός από τα Μνημεία με ιστορική και αισθητική σημασία ανήκουν και αυτά της τεχνικής ανάπτυξης.

Η ύπαρξη των Μνημείων αυτών ήταν βεβαίως γνωστή, μα συγχρόνως τα Μνημεία αυτά βρισκόταν στην αφάνεια παρά την μεγάλη σημασία τους.

Σε αυτά τα Τεχνικά Μνημεία ανήκουν και οι νερόμυλοι από την πρώτη τους απλούστερη μορφή, αφού η ιστορική εξέλιξη της εργασίας και της τεχνικής της παραγωγής αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία του πολιτισμού. Οι πληροφορίες που αντλούνται από τις προβιομηχανικές αυτές εγκαταστάσεις, είναι εξ ίσου σημαντικές όσο και οι πληροφορίες που αντλούνται από τα μνημεία της Ιστορίας και της Τέχνης ή από αυτά που φέρνει στο φως η Αρχαιολογική σκαπάνη.

Οι νερόμυλοι λοιπόν αποτελούν πηγή συλλογής πληροφοριών των προβιομηχανικών εγκαταστάσεων μιας και το βασικότερο προϊόν διατροφής του ανθρώπου είναι το σιτάρι και γενικότερα τα δημητριακά.

Ο G.Gerolla αναφέρει δυο μόνο νερόμυλους αυτόν του χωριού Καλύβες, στο Δ.Δ. Αποκορώνου και αυτόν της βίλλας Ρενιέρ στα Παλιά Ρούματα.

Στο χάρτη της Κισάμου, του F. Basilicata, υπάρχει η ένδειξη Molini στα Νωπήγια κατά μήκος του Νωπηγιανού ποταμού. Με βάση αυτή την ένδειξη, ξεκίνησε ο εντοπισμός και η καταγραφή των νερόμυλων στην περιοχή της Κισάμου. Εγκαταλελειμμένοι κι ερειπωμένοι οι περισσότεροι, μερικοί πιο τυχεροί, σε αχρηστία μεν σαν νερόμυλοι, αλλά τώρα, στάβλοι ή αποθηκευτικοί χώροι όσων από αυτούς οι τοιχοποιίες αντέχουν στον χρόνο.

Σημαντικός ο αριθμός των νερόμυλων της Κισάμου που ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, Βενετοκρατία - Τουρκοκρατία, με

επιμελημένο χτίσιμο οι πρώτοι, πιο πρόχειροι οι δεύτεροι, διηγούνται τις δικές τους ιστορίες, που αγγίζουν την αρχαιολογία, την αρχιτεκτονική, την τεχνολογία και βέβαια την λαογραφία.

Σε αυτή τη παρουσίαση, θα πλησιάσουμε με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον τα ιδιαίτερα αυτά μνημεία της Κισάμου.

Αθανασιάδου - Στεφανουδάκη Δέσποινα

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ

Με την παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται η προσέγγιση του κειμένου της Διαθήκης του οσίου Ιωάννου του Ξένου. Πρόκειται για Αυτοβιογραφικό κείμενο και Διαθήκη, που σώζεται στον κώδικα της Οξφόρδης Canonici Graecus 19 (15ου αι.) και αποτελεί τη μόνη λογοτεχνική πηγή για την μετά την Αραβοκρατία ζωή της Κρήτης, ιδιαιτέρως για τον 10ο - 11ο αιώνα. Το κείμενο αυτό αποτελεί σπάνια ιστορική πηγή για τον πολιτισμό, την εκκλησιαστική ζωή, τον μοναχισμό, τη γλώσσα και την οικονομία της Κρήτης κατά τη δεύτερη βυζαντινή περίοδο (μετά την απελευθέρωση της Μεγαλονήσου από τους Σαρακηνούς). Προφανώς ένα τόσο σημαντικό κείμενο προσεγγίζεται από πληθώρα ερευνητών και μελετάται από διάφορες επιστημονικές πλευρές.

Η πρωτοτυπία της παρούσας Ανακοίνωσης έγκειται στο ότι θα ερευνήσουμε το κείμενο του Βίου και της Διαθήκης του Ξένου βάσει των παραγόντων της επικοινωνίας (πομπού, δέκτη, μηνύματος, μέσου, κώδικα επικοινωνίας), θεωρώντας το ως ένα δημόσιο κείμενο (ιδιόγραφη φανερή διαθήκη), που αποκρυσταλλώνει τη σκέψη του αγίου, γραμμένο σε α΄ ενικό πρόσωπο, και αποτυπώνει το πολυσχιδές έργο του, απευθυνόμενο σε κοινό αποδεκτών ανά τους αιώνες.

Αλιγιζάκη Στέλλα

Η ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Με δεδομένη τη μακροχρόνια παραδοσιακή και ουσιαστική σχέση της επαρχίας με την ελιά και το λάδι, όχι μόνο ως προϊόντα της τοπικής οικονομίας αλλά ως αγαθά στενά συνδεδεμένα με τον πολιτισμό και τη ζωή των ανθρώπων, παρουσιάζεται η προσπάθεια επεξεργασίας και αξιοποίησης των υποπροϊόντων της ελαϊκής παραγωγής κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Καταγράφονται οι σχετικές μεταποιητικές μονάδες και η εμπορική διακίνηση με τα υπάρχοντα στοιχεία. Δεν είναι τυχαία η μεγάλη επένδυση ακόμη και μη Κρητικών επιχειρηματιών της εποχής στην επαρχία (στην περιοχή της Κουρφαλώνας). Αναδεικνύονται οι παράγοντες που ευνόησαν αυτό το επενδυτικό ενδιαφέρον και παρουσιάζεται η σχετική οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα στην επαρχία Κισάμου των μεσοπολεμικών χρόνων.

Η Ανακοίνωση αποτυπώνει μέρος μιας εκτενέστερης έρευνας για τη μεταποίηση των προϊόντων της ελιάς στην Κρήτη του μεσοπολέμου, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός μεταπτυχιακού προγράμματος στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Τότε ερευνήθηκαν τα αρχεία των Επιμελητηρίων των κρητικών πόλεων, των Τμημάτων Βιομηχανίας καθώς και άλλες έμμεσες και άμεσες ιστορικές πηγές. Στην παρούσα Ανακοίνωση γίνεται επιλογή του σχετικού υλικού και συμπληρώνονται νεότερα στοιχεία σχετικής έρευνας.

Ανδριανάκης Μιχάλης

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ 13ΗΣ/28ΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ (1976-2011)

Στην Ανακοίνωση γίνεται αναφορά στο έργο μιας Υπηρεσίας, που δεν υπάρχει σήμερα, μετά τη συγχώνευση των Οργανικών μονάδων, σε εφαρμογή το 2013 του νέου Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού. Προτεραιότητα δόθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1980 στην ανάδειξη των μνημείων της πολύ σημαντικής Πολιτιστικής

Διαδρομής Ανατολικής Κισάμου στον άξονα Ροδωπού-Κολυμπάρι-Σπηλιά-Δρακώνα-Επισκοπή-Βούβες-Δελιανά, όπου συγκεντρώνεται μια σειρά από πολύ σημαντικά μνημεία από την Παλαιοχριστιανική περίοδο (ναός Μιχαήλ Αρχαγγέλου Επισκοπής) μέχρι τα Μεταβυζαντινά χρόνια (Μονή Γωνιάς). Μια προσπάθεια ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην πόλη της Κισάμου, που τόσο έχει υποφέρει από την αλόγιστη ανάπτυξη της, μέσω Προγραμματικής Σύμβασης με το Υπουργείο Πολιτισμού, έμεινε στη μέση όσον αφορά στα έργα αρμοδιότητας της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, όπως είναι η ανάδειξη του Βυζαντινού τείχους. Η δυσχέρεια συνεργασίας μεταξύ Δήμου και ΥΠΠΟ οδήγησε στην αποτυχία της ανάδειξης και οργάνωσης της οχυρωμένης νησίδας Γραμβούσα, αν και με μεγάλες δυσκολίες στο παρελθόν, άρχισαν κάποιες εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης, καθώς και οργάνωσης του αρχαιολογικού χώρου σε επισκέψιμο μέσω του Προγράμματος του ΤΑΠΙΑ «Κάστρων Περιπλούς».

Στο διάστημα 1980 μέχρι το 2011 πραγματοποιήθηκαν κατά περίπτωση εργασίες ανασκαφής, αναστήλωσης, συντήρησης τοιχογραφιών και διαμόρφωσης χώρου σε σειρά μνημείων. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ναοί του Μιχαήλ Αρχαγγέλου Επισκοπής, Αγίας Βαρβάρας Λατζιανών, Αγίου Ιωάννη Δελιανών, Αγίου Ιωάννη Ξένου (Αι Κυρ Γιάννης) Καβουσίου, Αγίου Γεωργίου Δραπανιά, Αγίου Στεφάνου Δρακώνας, Παναγίας Σπηλιάς, Μιχαήλ Αρχαγγέλου Σπηλιάς, Αγίου Ιωάννη Θεολόγου Έλους, παλιό καθολικό Μονής Γωνιάς, ναός Αγίου Βασιλείου Γλώσσας, Μονή Γωνιάς, Μονή Αγίου Ιωάννη στο Γκιώνα, Μονή Αγίου Γεωργίου στις Μένιες, ναός Αγίου Αντωνίου στα Ροδωπού, Αγίου Κωνσταντίνου Βουκολιών (Νέμπρος), Αγίου Αθανασίου Βουκολιών (Μπαϊρακταριανά), Αγίου Γεωργίου στις Καλάθενες, φρούριο Γραμβούσας, έπαυλη Trevizan στο Δραπανιά, Βενετσιάνικη έπαυλη στα Ροδωπού, ναός Αγίων Αποστόλων Ρόκας, φρούριο Καστελίου, κρήνη Μαρή Καστελίου, ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου στο Πολεμάρι, κτήρια Βενετοκρατίας στην Αγία Άννα Ποταμίδας, ναός Αγίας Μαρίνας στα Ραβδούχα και αλλού. Συντηρήθηκε ένας πολύ μεγάλος αριθμός εικόνων και κειμηλίων από τη Μονή Γωνιάς, τη Μητρόπολη Κισάμου και Σελίνου, τις ενορίες Σπηλιάς, Νοχιών, Πλατάνου, Δραπανιά και άλλες.

Οργανώθηκαν απλά Εκκλησιαστικά Μουσεία στη Μονή Γωνιάς, στη Μητρόπολη Κισάμου και Σελίνου, και την ενορία Νοχιών σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς. Το έργο της ανάδειξης των μνημείων της Κισάμου, συνεχίζεται σήμερα από τη Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων.

Ανυσάκης Χαράλαμπος

ΜΟΥΣΙΚΗ - ΚΙΣΑΜΟΣ: ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΥΝ ΚΑΙ ΕΩΣ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Στην Ανακοίνωση παρουσιάζονται βασικά συμπεράσματα και αποδείξεις σχετικής έρευνας που βρίσκεται σε εξέλιξη και αφορά στο μουσικό πολιτισμό μας. Με αφετηρία τόπο, τον ομφάλιο λώρο, φθάνει ως την ιστορία για τη Γένεση του συρτού του Κρήτα. Αναλύονται τα μαθηματικά της μελωδίας του συρτού, τα συστατικά του, όπως η δόμηση και η αντιστοίχιση, η έννοια του σκοπού, ο στίχος του, 15σύλλαβος και πέραν αυτού, τα πρώτα συρτά, η πατρότητα, η μελωδική τους βάση (με αναφορά στις κοντυλιές, τα μοιρολόγια κτλ., το ταξίδι της μελωδίας, με άλλα λόγια), οι έξι χρόνοι και οι «κρυφοκοντυλιές» της Κισάμου με το αποκαλυπτικό μειονέκτημα, καθώς και ο διπλασιασμός του μέτρου, το μουσικό σύστημα, η επέκταση της μελωδίας, η ερμηνεία, τα σφάλματα, οι αναντιστοιχίες κτλ.

Στη συνέχεια, η Ανακοίνωση αναφέρεται στις κοντυλιές της Κισάμου, τον πεντοζάλη και τη μουσική του δομή, με τις παγκρήτιες-αρχαίες-τοπικές κοντυλιές. Χορευτικά, παρατηρεί τα μέτρα, τη χορογραφία και την αντιστοίχιση με την μελωδία. Προχωρά στη σούστα-πυρίχη με αναφορά στους χορούς και την προϋπάρχουσα παγκρήτια βάση (σούστα-πυρίχης-κοντυλιά), τους νέους χορούς (συρτό-πεντοζάλη) και τη χορογραφία-σχέτισή τους. Συνδέει την παράδοση με την αρχαιότητα και περιγράφει τη βασική μελωδική μονάδα (8/16), τη θεμελιακή τριάδα του χορού-ένότητα του Αιγαίου, τη συμβολή του συρτού στην αναβίωση της αρχαίας μελωδίας, την αναντιστοιχία μελωδίας και χορού στο σημερινό παγκρήτιο πηδηχτό, την κισαμίτικη αποκατάσταση, τα ριζίτικα και την επωδό τους, την Κίσαμο και τους

Καλαματιανό-Θαλήτα καθώς και τη μελωδική ενότητα του Ελληνικού χώρου.

Τέλος, γίνεται μινεία στην προσφορά της Κισάμου, με το πιο δημοφιλές σημερινό παγκρήτιο είδος, το συρτό, και στην Ελλάδα, με τον εθνικό χορό, τον πεντοζάλη. Αποδεικνύεται πώς η Κίσαμος κράτησε τις απωλεσθείσες αρχικές μελωδίες του πυρήσιου και του σιγανού, καθώς και την επωδό στα ριζίτικα, αλλά και πώς ενέπνευσε-τροφοδότησε και τελικά συνδημιούργησε με τους μεγάλους σύγχρονους συνθέτες μας αρκετά πανελλήνια και παγκόσμια μουσικά έργα, κρατώντας τη γλώσσα της ψυχής του Έλληνα ανθρώπου (–ελληνότροπον χαρακτήρα), κάτι που σήμερα βρίσκεται σε κίνδυνο. Η παρουσίαση κλείνει με το μέλλον της Κισαμίτικης μουσικής παράδοσης συστήνοντας αποκωδικοποίηση που βοηθά την κατανόηση της παγκρήτιας μουσικής παράδοσης και οδηγεί στη δημιουργία σίγουρου παραδοσιακού κρίκου στην αλυσίδα του μουσικού μας πολιτισμού (στίχος, μέλος, χορός).

Αποστολάκη Ελευθερία

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΤΑΜΙΔΑΣ ΚΙΣΑΜΟΥ (1914-1930)

Τα χρόνια μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα αποτελούν μια περίοδο της Ιστορίας της Εκπαίδευσης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον που όμως, ειδικά όσον αφορά την Κίσαμο, ελάχιστα έχει διερευνηθεί. Ενώ μάλιστα κατά τη διακυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου η παιδεία προτάσσεται ως κύριος πυλώνας για την περαιτέρω πορεία και οικονομική ανάπτυξη του τόπου, εύλογα δε μένει ανεπηρέαστη από τα ακραία πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα, που ταλανίζουν το νεοσύστατο κράτος και προκαλούν συχνά σε αυτό έντονους εσωτερικούς τριγμούς. Οι αλληπάλληλες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα επιχειρηθούν, με τελευταία αυτή του 1929, στοχεύουν δυναμικά πλέον στη θεμελίωση ενός αστικού σχολείου σύμφωνα με τις αρχές του φιλελευθερισμού, αντανakλώντας παράλληλα έντονες κοινωνικές διεκδικήσεις αλλά και πολιτικές αντιδράσεις.

Η παρούσα Ανακοίνωση επικεντρώνεται στην

παρουσίαση της λειτουργίας των σχολείων ενός μικρού χωριού της Κισάμου, την Ποταμίδα, τα οποία ιδρύθηκαν την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας και συνέχισαν να λειτουργούν σχεδόν παράλληλα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με απώτερο στόχο την ανάδειξη, υπό το πρίσμα της μικροϊστορίας, αδιερεύνητων πτυχών της κατάστασης που επικρατούσε στην εκπαίδευση της ευρύτερης περιοχής αλλά και του ρόλου που διαδραμάτισε η παιδεία σε μια περίοδο κρίσης και έντονης πολιτικοκοινωνικής αστάθειας. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιήθηκαν, ως ιδιότυπο κάτοπτρο, κυρίως τα αρχεία των δυο σχολείων του συγκεκριμένου χωριού, του Παρθεναγωγείου (1914-1925) και του Δημοτικού (1914-1930). Τα στατιστικά δεδομένα που προέκυψαν αναφορικά με τη φοίτηση αγοριών και κοριτσιών, την επίδοση, τη γεωγραφική και κοινωνική τους προέλευση προσεγγίζονται κριτικά, αφού συγκρίνονται με αντίστοιχα στοιχεία από γειτονικά σχολεία και επιχειρείται η ερμηνεία τους σύμφωνα με σχετικές πηγές αλλά και προφορικές μαρτυρίες.

Αν και τα αποτελέσματα, που προκύπτουν από την επεξεργασία των παραπάνω δεδομένων, περιορίζονται στο μικροεπίπεδο της Ιστορίας, εντούτοις διαφαίνονται ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης της Κισάμου, καθώς στα συγκεκριμένα σχολικά αρχεία αντικατοπτρίζεται η κουλτούρα μιας αγροτικής κοινωνίας σε εξέλιξη, που όχι μόνο επηρεάζεται αλλά και αλληλεπιδρά με το υπάρχον πολιτικό πλαίσιο.

Βαβουλές Γιώργος

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ
ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΟ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΔΕΙΚΤΑΚΗ «ΧΑΝΙΩΤΕΣ
ΛΑΪΚΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ
ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΙΑ» ΤΟΜΟΣ Α΄ (1999)-
ΤΟΜΟΣ Β΄ (2009), ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ
Η ΕΔΡΑΣΑΝ ΑΠΟ ΤΟ 1700 ΜΕΧΡΙ
ΤΟ 1945. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ, ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ,
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.**

Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να συγκεντρωθούν σε καταλόγους τα στοιχεία για τους μουσικούς της Κισάμου όπως αυτοί κατεγράφησαν στις δύο εκδόσεις του Αθανάσιου Δεικτάκη

με τίτλο «Χανιώτες λαϊκοί μουσικοί που δεν υπάρχουν πια», τόμος Α΄ (1999), τόμος Β΄ (2009). Οι κατάλογοι είναι σε ψηφιακή μορφή αρχείων Excel με δυνατότητα sorting (διαλογής) όπου τα επί μέρους χαρακτηριστικά είναι: *όνομα, επώνυμο, καταγωγή, χρονολογία γέννησης, χρονολογία θανάτου, χρόνος δράσης, όργανο, άλλο όργανο, τραγούδι, σελίδα ή σελίδες στο βιβλίο, δισκογραφία, φωτογραφίες κ.ά.*

Από την καταλογογράφηση μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα από τον εκάστοτε μελετητή αλλά και να χρησιμοποιηθεί ως ευρετήριο. Στην εργασία αναφέρονται συμπεράσματα, γίνονται συγκρίσεις και παρατηρήσεις και εντοπίζονται ιδιαίτερες πληροφορίες. Ο ιδιαίτερα γλαφυρός και ποιητικός τόνος της γραφής του Δεικτάκη πλουτίζει με το τοπικό χρώμα της ντοπιολαλιάς τα κείμενα του και μας κάνει μέτοχους της συλλογικής μνήμης πάνω σε πρόσωπα και γεγονότα του παρελθόντος της Κισάμου. Δίνει επίσης το έναυσμα και σε άλλους μελετητές του λόγου να διασώσουν με παρόμοιες εργασίες πολύτιμα στοιχεία της ζωής και της Παράδοσης που με την παγκοσμιοποίηση τείνουν να χαθούν ανεπιστρεπτή.

Η εργασία αυτή θα βοηθήσει στη συγκέντρωση στοιχείων για τους Κισαμίτες μουσικούς και περαιτέρω για όλους τους επαγγελματίες ή ερασιτέχνες μουσικούς των Χανίων και της Κρήτης, κάτι που ελπίζουμε σταδιακά θα γίνει σε κάθε περιοχή ή κάθε Νομό, ώστε να υπάρχει πλήρης εικόνα και να μνημονεύονται ει δυνατόν, όσοι τίμησαν την κρητική μούσα.

Βακάκης Αντώνιος

**ΙΕΡΟΨΑΛΤΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΙΣΑΜΟΥ**

Στην επαρχία Κισάμου, οι ψάλτες, αλλά και οι ψάλτριες των ενοριών, των πόλεων και των χωριών, ήταν κατά το πλείστον απλοί άνθρωποι, γεωργοί, βοσκοί με λίγα γράμματα και λίγη πρακτική μουσική μόρφωση, οι οποίοι παράλληλα με τους Δημοδιδασκάλους της εποχής, τους μουσικούς και μοναχούς - κληρικούς, στάθηκαν οι ακούραστοι συμπαραστάτες των ιερέων στο Θείο Λειτουργημά τους και οι εκφραστές και βοηθοί της προσευχής των πιστών και ορθοδόξων

χριστιανών. Δυστυχώς ελάχιστα στοιχεία έχουμε στη διάθεσή μας για την υπό διερεύνηση περίοδο.

Από χειρόγραφο Αναστασιματάριο του Στεφάνου Μυλωνάκη του έτους 1905, το οποίο βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη Αντ. Μάλμου, στα Χανιά και το οποίο εκδόθηκε στο Καστέλλι Κισάμου Χανίων, προκύπτει ότι υπήρχε οργανωμένη μονάδα εκμάθησης Βυζαντινής Μουσικής κατά την περίοδο αυτή.

Επίσης όπως προκύπτει από ιστορικά στοιχεία της Ιεράς Μονής Γωνιάς, η Μονή έπαιξε μεγάλο ρόλο στην εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση των παιδιών αλλά και μεγαλύτερων σε ηλικία. Μοναχοί δίδασκαν τα λειτουργικά κείμενα και ύμνους της Εκκλησίας σε όλους που κατέφευγαν εκεί για να μάθουν, είτε κληρικούς είτε λαϊκούς.

Βουρλιώτης Α. Μανόλης

ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1827-1830. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Στη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία κατά την δεύτερη περίοδο της επανάστασης του 1821 στην Κρήτη, δηλαδή από το 1825 έως το 1830, γίνεται εκτενής αναφορά μόνο στη Γραμβούσα, ενώ το Καστέλι συνήθως αποσιωπάται. Νέες αρχαιολογικές όμως έρευνες δείχνουν ότι από το 1827, όταν επισκευάζεται το βενετσιάνικο κάστρο και χτίζονται γύρω του σπίτια, τα Καστέλι αναδεικνύεται σε κέντρο του μεταγενέστερου νομού Χανίων, δεδομένου ότι εκείνη την περίοδο τα Χανιά ήταν υπό οθωμανική κυριαρχία, χωρίς χριστιανούς κατοίκους. Οι πηγές αναφέρονται στο παλιό κάστρο, που τότε βρισκόταν στα χέρια των χριστιανών επαναστατών, σε μια καζάρμα, δηλαδή στρατώνα, αλλά και σε ταβέρνες, καφενεία και μπακάλικα.

Υπήρχε τότε μεγάλη αντίθεση ανάμεσα στο Κρητικό Συμβούλιο και τον εκπρόσωπο του Καποδίστρια στην Κρήτη, τον φρούραρχο Γραμβούσας Hane. Μια διαμάχη που έγινε ανάμεσα σε ένα αξιωματικό και σε κατοίκους του Καστελίου, επιτρέπει σε επίπεδο μικροϊστορίας να ανιχνευθούν οι διαφορετικές αντιλήψεις και νοοτροπίες που είχαν οι Κρητικοί με τον αντιπρόσωπο της κυβέρνησης.

Μερικά έγγραφα της δημογεροντίας Κισάμου έχουν σωθεί. Σε αυτά αποτυπώνονται η βούληση των κατοίκων να λύσουν προβλήματα σε μια δυσχερή επαναστατική περίοδο. Σε δύο περιπτώσεις εκφράζεται η αλληλεγγύη της κοινότητας σε δυο μέλη της που κατηγορήθηκαν και καταδιώχθηκαν από τις αρχές, πρόκειται για τον Μαρτινιανό Περάκη και τον Μανόλη Δεικτάκη.

Ένα άλλο γεγονός που έγινε τον Οκτώβριο του 1829 ήταν η ίδρυση και λειτουργία ενός αλληλοδιδασκτικού σχολείου στο Καστέλι από τον Χρύσανθο Βενδούρη. Νεότερα στοιχεία δείχνουν ότι το Καστέλι απετέλεσε εκπαιδευτικό κέντρο της περιοχής κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Το υλικό στο οποίο θα βασιστεί η Ανακοίνωση είναι ανέκδοτο και προέρχεται από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Κεντρική Υπηρεσία) από τις σειρές τόσο του αρχείου του Αγώνα, όσο και του Καποδιστριακού.

Γεωργακάκη Ελένη

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ

Στην Ανακοίνωση επιχειρείται η αδρομερής παρουσίαση της πορείας ενός από τους παλαιότερους πολιτιστικούς συλλόγους της Κισάμου, του Φιλολογικού Συλλόγου «Κισαμικός», από το έτος ίδρυσής του (1934) μέχρι σήμερα, μέσα από τις ποικίλες δραστηριότητες που ανέπτυξε κατά καιρούς.

Σκοπός της παρουσίασης είναι να φωτισθούν οι επιδιώξεις του Συλλόγου, οι προσπάθειες, οι αγώνες και οι αγωνίες των ανθρώπων που εθελοντικά κατά καιρούς τον υπηρέτησαν, οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν, οι πρωτοβουλίες που πήραν και το έργο που επιτέλεσαν. Η έρευνα στηρίζεται στην επεξεργασία αρχαιολογικού υλικού του Συλλόγου (καταστατικών - πρακτικών - εγγράφων - επιστολών - αφισών - φωτογραφιών - δημοσιευμάτων) αλλά και σε μαρτυρίες παλαιών μελών.

Από τα παραπάνω δεδομένα διαγράφεται η προσφορά αυτού του ιστορικού Συλλόγου μέσα από την προσπάθειά του να συνεισφέρει στην πολιτιστική ανάπτυξη της επαρχίας και των κατοίκων της.

Γιακουμάκη Ελευθερία
ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΨΥΧΟΥΣ
ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

Η Ανακοίνωση αναφέρεται σε μια σειρά συνώνυμων ή περίπου συνώνυμων λεξιλογικών όρων του Κισαμίτικου γλωσσικού ιδιώματος:

Καρώνω-κακαρώνω-αποκαρώνω/μαργώνω/καν-δουκιάζω/τραχαταλιάζω-και τραχατώνω/ζεραίνω-μυ/ζεπαγιάζω-και όχι ξεπαγώνω/ζυλιάζω/κοκκαλώνω που δηλώνουν εξελικτικά και με διαβάθμιση την αίσθηση του ψύχους.

Πρόκειται για μια ετυμολογική και σημασιολογική προσέγγιση των όρων με τα αρμόζοντα ιδιωματικά παραδείγματα που αφενός αναφέρονται στη διαχρονία των λεξικολογικών όρων του κισαμίτικου ιδιώματος και πώς εξελίχτηκαν αυτοί και επέζησαν μέχρι σήμερα, αφετέρου συγχρονικά στην προσέγγιση της σημερινής μορφής του ιδιώματος με την κοινή ομιλούμενη.

Σε κοινωνιογλωσσικό επίπεδο ερμηνεύεται και αιτιολογείται η ευρύτητα της συγκεκριμένης συνωνυμίας ή περίπου συνωνυμίας ως ιδιαίτερου σημασιολογικού πεδίου, η οποία φαινομενικά δεν δικαιολογείται από τις τοπικές κλιματολογικές συνθήκες, τεκμαίρεται όμως από τις χειμερινές δραστηριότητες των Κισαμιτών.

Γιαννακάκης Νίκος
ΟΙ ΚΙΣΑΜΙΤΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ ΘΕΟΔΟΣΑΚΗΣ

Η αναφορά στο έργο του Γιάννη Αννουσάκη και Μανώλη Θεοδοσάκη καλύπτεται από το φάσμα της τιμής και της ηθικής ευθύνης σε μια ηθική ισορροπία στο έργο που μας άφησαν. Καθένας με το δικό του τρόπο ανηφόρησε το δρόμο του Γολγοθά της τέχνης. Καθένας με τη δική του πίστη ανέλαψε τη ζωή και το πνεύμα του στο βωμό της τέχνης.

Ισότιμα καλλιτέχνες στην ψυχή και στη σκέψη. Σε δύο απόντες αλλά παρόντες με την εικαστική τους δημιουργία. Σε δύο απόντες δημιουργούς που κάνουν έντονη την πνευματική τους παρουσία με το έργο τους τιμώντας την αγιογραφία,

που τόσο υπηρέτησαν, αναδεικνύοντας την σε λειτούργημα.

Στην Ανακοίνωση γίνεται προσπάθεια συμπίεσης μαζί τους στο καλλιτεχνικό τους οδοιπορικό, προσεγγίζοντας κατά το δυνατόν τους ανθρώπους αγιογράφους και τους αγιογράφους Ανθρώπους. Εμείς από τον καλλιτέχνη έχουμε πάντα το έργο, το αποτέλεσμα του δημιουργού ως παρακαταθήκη. Όμως πίσω από το αποτέλεσμα πάντα υπάρχει μια αθέατη πλευρά, η πλευρά του οργασμού της δημιουργίας. Το υποσυνείδητο της αθέατης σκέψης, το ερθέισμα, η σύλληψη της ιδέας και η υλοποίηση γιατί κάθε έργο έχει δύο όψεις: την πνευματική και την πρακτική στην τεχνική του επεξεργασία

Δεικτάκης Αθανάσιος
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΟΥ
ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Η Ανακοίνωση αναφέρεται κατ' αρχάς στη ζυγιά βιολιού, λαούτου: Το βιολί με το ευρύ φθογγολόγιο, το λαούτο με το «μπερντελίδικο» παίξιμο, σε αντίθεση με τα λαούτα της ανατολικής Κρήτης που συνοδεύουν απλά τη λύρα κρατώντας ακοπανιαμέντο. Παρουσιάζονται Κισαμίτικες μαντινάδες, όχι μόνο ερωτικές αλλά και άλλες αφιερωμένες σε ανθρώπινες αξίες, υποστηρίζεται πως οι συρτοί της κισαμίτικης επαρχίας έχουν βαθείς επαναστατικούς τόνους και αναφέρονται ονόματα ξακουστών οργανοπαιχτών και χορευτών.

Η μουσική «μας» προβάλλει περισσότερο τους χορευτικούς ρυθμούς, παρά τους μουσικούς τόνους. Εξηγείται πώς οι χορευτές χορεύουν δύο-δύο, κρητικό φαινόμενο που ξεχωρίζει, αλλά και πώς υπάρχει στενή συνεργασία μεταξύ οργανοπαίχτη και χορευτή, πώς, με άλλα λόγια, «συμπορπατούν». Η βαθιά παράδοση στον Κισαμίτικο συρτό και η ενασχόληση με αυτόν μεγάλων ονομάτων εκτελεστών της Κισαμίτικης τέχνης αλλά και συνθετών, άφησαν μια μεγάλη και ιερή παράδοση μεγάλου αριθμού Κισαμίτικων συνθέσεων, μια αγία παρακαταθήκη που πρέπει να τη διαφυλαχθεί ως κόρη οφθαλμού για τους επιγενόμενους.

Ζερβουδάκης Παναγιώτης

Η ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΤΟΥ ΠΛΕΙΣΤΟΚΑΙΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΙΓΑΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΪΜΗ ΝΑΥΣΙΠΛΟΪΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Η Κρήτη αποτελεί νησί τα τελευταία 5 εκατομμύρια χρόνια, γεγονός το οποίο απέκλειε τις μετακινήσεις πληθυσμών του Μέσου Πλειστοκαίνου μέσω ξηράς, οδηγώντας στο συμπέρασμα πως δεν θα ήταν ιδιαίτερα πιθανό να υπάρχει κατοίκηση κατά την Παλαιολιθική χωρίς την χρήση ναυσιπλοΐας. Οι μετακινήσεις μέσω θαλάσσης χρονολογούνται γενικά στο Ολόκαινο, οπότε δεν θα ήταν πιθανό να κατοικείται η Κρήτη νωρίτερα. Πρόσφατες δημοσιεύσεις αμφισβήτησαν αυτή την παραδοχή, χωρίς αρχικά να υπάρχουν βέβαιες αποδείξεις για πρώιμη (κατά το Πλειστόκαινο) ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο ή την Μεσόγειο, καθώς η γενική παραδοχή παραμένει πως η συστηματική μετακίνηση μέσω θαλάσσης με εξελεγμένα μέσα πλευσης στην Ανατολική Μεσόγειο βεβαιώνεται στην Νεολιθική, ενώ νωρίτερα εντοπίζονται μεμονωμένα, ίσως και τυχαία, περιστατικά.

Ωστόσο, υπό το πρίσμα των ευρημάτων των τελευταίων περίπου δέκα ετών στην Κρήτη και την Γαύδο, έχουν διατυπωθεί νέες θεωρίες σχετικά με την εξάπλωση ανθρώπων από την Αφρική προς την Ευρώπη, καθώς και για την ικανότητα τους να μετακινηθούν μέσω θαλάσσης, όπως αντίστοιχα εικάζεται πως είχε γίνει στην Ινδονησία. Σημαντικό αρχαιολογικό ερώτημα αποτελεί η διαδρομή που ακολούθησαν για να φτάσουν στην Κρήτη. Δεδομένης της παρουσίας αρχαίων πληθυσμών στην Μάνη και της εγγύτητας μεταξύ Γυθείου, Αντικυθήρων και Γραμβούσας, η ευρύτερη περιοχή της Κισάμου αποτελεί πιθανό αρχικό προορισμό των πρώτων ανθρώπων οι οποίοι κατοίκησαν την Κρήτη. Ο τρόπος με τον οποίο ταξίδευσαν οι πρώιμοι αυτοί θαλασσοπόροι έχει επίσης αποτελέσει αντικείμενο αρχαιολογικού πειράματος το οποίο διεξήχθη το 2014. Η επιστημονική συζήτηση για την πρώτη κατοίκηση της Κρήτης πιθανόν να αφορά άμεσα στην επαρχία Κισάμου.

Θεοδούλου Θεοτόκης

ΚΙΣΑΜΟΣ ΕΝΑΛΙΑ ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ

Ο κόλπος της Κισάμου, οριζόμενος από της εκτεταμένες χερσονήσους του Ροδώπου και της Γραμβούσας αποτελεί καθοριστικό σημείο σταθμό στους ναυτικούς δρόμους που ενώνουν την Κρήτη με την Πελοπόννησο, το Αιγαίο με το Ιόνιο και την Ανατολική με τη Δυτική Μεσόγειο, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστιοφόρου ναυτιλίας. Πέραν των ιστορικών μαρτυριών, αρχαιολογικές μαρτυρίες της δραστηριότητας αυτής βρίσκονται διάσπαρτες στις ακτές και τη θάλασσα της περιοχής.

Είναι ήδη γνωστά τα κατάλοιπα του ανυψωμένου λιμανιού της αρχαίας Φαλάσαρνας, το ιερό της Δίκτυννας με το ασφαλές αγκυροβόλιο στις Μένιες και ο Μαύρος Μόλος στον όρμο της Κισάμου. Από την πρόσφατη υποβρύχια έρευνα που πραγματοποίησε η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, υποστηριζόμενη από το αμερικάνικο Ωκεανογραφικό Ινστιτούτο Woods Hole, το 2013, νέα στοιχεία έρχονται να προστεθούν στα ήδη γνωστά από το παρελθόν. Διαπιστώθηκε η χρήση τριών τουλάχιστον αγκυροβολίων ακόμα, στον όρμο νότια από το Χοιρονοίσι, στον Αγ. Παύλο και τον Αγ. Σώστη, ενώ λείψανα από τα φορτία πέντε αρχαίων ναυαγίων δείχνουν τις ναυτικές διαδρομές της περιοχής και τις δύσκολες συνθήκες που είχαν να αντιμετωπίσουν οι αρχαίοι ναυτικοί.

Οι υποβρύχιες αυτοψίες στο πλαίσιο αδειοδότησης έργων που συνεχίζουν να πραγματοποιούνται στην περιοχή από το Γραφείο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων στην Κρήτη, έχουν ως αποτέλεσμα τον περαιτέρω εμπλουτισμό της γνώσης μας για τη ναυτική δραστηριότητα της περιοχής. Πρόσφατα, η διερεύνηση της περιοχής του όρμου στα νοτιοανατολικά της χερσονήσου της Γραμβούσας για τη δημιουργία καταδυτικού πάρκου μας έδωσε την ευκαιρία για την καλύτερη τεκμηρίωση ενός βυζαντινού ναυαγίου και του παρακείμενου αγκυροβολίου στην περιοχή του μικρού όρμου του Αγ. Ιωάννη Ντάμαλη.

Στην παρουσίαση θα επιχειρηθεί η συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της αρχαιολογικής έρευνας και των ιστορικών πηγών, σε μια προσπάθεια για την πληρέστερη κατανόηση των

δικτύων θαλάσσιας επικοινωνίας γύρω από την περιοχή της Κισάμου.

Καμηλάκης Ι. Παναγιώτης

**ΜΙΣΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ:
ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΤΟΥΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ**

Στην Ανακοίνωση ερευνάται η ενδιαφέρουσα αλληλογραφία μεταξύ Μισαήλ Αποστολίδη (1789-1862) από το Μελίσσουργειό της Ανατ. Κισάμου, μετέπειτα καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών από την ίδρυσή του, αρχιεπισκόπου Πατρών και Ηλείας και στο τέλος της ζωής του Μητροπολίτη Αθηνών με τον Ιωάννη Καποδίστρια, εκλεγμένου ήδη Κυβερνήτη της Ελλάδος. Οι επιστολές του Καποδίστρια του έτους 1827 απευθύνονται προς τον τότε αρχιμανδρίτη Μισαήλ, εφημέριο και δάσκαλο της ελληνικής Κοινότητας Τεργέστης. Ο Μισαήλ Αποστολίδης ανταποκρίθηκε αμέσως στο αίτημα του Καποδίστρια.

Καραθανάση Αγγελική

**Η ΔΡΑΣΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ
ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1838-1844**

Μήνες μετά την έναρξη της λειτουργίας στην πόλη των Χανίων ιεραποστολικού σταθμού και Αμερικανικής Σχολής με χρηματοδότηση της προτεσταντικής Εταιρείας Domestic and Foreign Missionary Society της Επισκοπικής Εκκλησίας των Η.Π.Α., κάποιοι Κισαμίτες λαϊκοί και κληρικοί απεύθυναν αιτήματα στον Αμερικανό διευθυντή της Σχολής αιδεσιμότητα Τζορτζ Μπέντον για ίδρυση παρόμοιων σχολείων και στη περιοχή τους ή έστω για παροχή σχετικών συμβουλών και για εφοδιασμό τους με σχολικά βιβλία και με τη Βίβλο στα νέα ελληνικά.

Το γεγονός αυτό έδειχνε ότι γενικά στο νησί είχαν

αρθεί οι αρχικές υποψίες για προτεσταντικό προσηλυτισμό.

Ο Μπέντον, παρά την άρνηση της Εταιρείας για πρόσθετη οικονομική συνδρομή, έκανε οικειοθελώς και με δικά του έξοδα εξορμήσεις σε κοντινά με την πόλη των Χανίων χωριά της Κισάμου και στη μονή Γωνιάς, όπου κήρυττε, συμβούλευε, συζητούσε, διέδιδε δωρεάν ή σε χαμηλή τιμή τη Βίβλο και διάφορα θρησκευτικά φυλλάδια της *Βιβλικής Εταιρείας* που του προμήθευαν φίλοι του από το Λονδίνο, για να ικανοποιεί την, παρά τις αυστηρές απαγορευτικές Εγκυκλίους του πατριρχείου (1836, 1839), ζήτηση όχι μόνο από λαϊκούς, αλλά και από μοναχούς και ιερείς.

Τον Απρίλιο του 1842 άνοιξε και σχολείο στο χωριό Πολεμάρχι, το εφοδίασε με σχολικά είδη και βιβλία και κατέβαλλε στον δάσκαλο τακτικό μισθό από τον προϋπολογισμό της Σχολής Κρήτης. Κατά τον ιεραπόστολο, το διαφωτιστικό έργο του σχολείου φάνηκε γρήγορα· οι μαθητές μπορούσαν να αντιμετωπίζουν οποιαδήποτε κακόπιστη ερμηνεία της προτεσταντικής Βίβλου που αυτός διακινούσε.

Το 1843, μετά από σχετικό έλεγχο, ο έξαρχος της Μεγάλης Εκκλησίας Χρυσανθος, προέβη σε κάψιμο των βιβλίων της *Βιβλικής Εταιρείας* που εντόπισε, στη Μονή Γωνιάς κυρίως, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση του Μπέντον.

Η δράση του Αμερικανού ιεραποστόλου σταμάτησε τον Μάρτιο του 1844, γιατί η Ιεραποστολική Εταιρεία, έχοντας αποφασίσει να διακόψει τη λειτουργία της Σχολής Κρήτης ως ασύμφορης, τον είχε υποχρεώσει να επιστρέψει στην Αμερική.

Κλειδωνάρης Μιχάλης

**ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ CARABINIERI ΩΣ
ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ
ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ
ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ
ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ**

Κάτω από τις ιδιαίτερα εκρηκτικές συνθήκες της μετάβασης από τον 19ο στον 20ό αιώνα, η οργάνωση και ανάπτυξη της Κρητικής Χωροφυλακής, πάγιο αίτημα των Κρητικών, έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο στον κατευνασμό ή μη

των παθών και στην θεμελίωση ενός σύγχρονου, με τα δεδομένα της εποχής, ευνοούμενου κράτους. Η διέλευση από την δύσκολη ατραπό που οδηγούσε μέχρι την Ένωση με τη μητέρα πατρίδα, προϋπέθετε την ανάπτυξη ενός σώματος με αστυνομικές αρμοδιότητες, που θα έφερε το διττό χαρακτηριστήρα μιας δύναμης διοικητικής και ταυτόχρονα δικαιοσύνης και θα εφαρμόζε το Νόμο.

Η συγκρότηση ενός αστυνομικού σώματος το οποίο θα δρούσε με ουδετερότητα έναντι των δυο θρησκευτικών κοινοτήτων, θα επέβαλε την ειρηνική τους συμβίωση και θα φρόντιζε για την δημοσία τάξη και ασφάλεια τελικά αναδείχτηκε ως ένα από τα κρίσιμότερα ζητήματα σ' αυτήν την πορεία.

Αν η Γαλλική Επανάσταση αποτέλεσε τη μήτρα της σύγχρονης αστυνόμευσης, έναν αιώνα μετά, το τέλος της Οθωμανικής Κρήτης έτεκε τους καρπούς μιας πολυεθνικής παρέμβασης, στην αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης και της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, στο Διεθνές Δίκαιο και στην εξέλιξη του Ανατολικού Ζητήματος. Η τελευταία Κρητική Εξέγερση (1895-1898) προκάλεσε, εκτός των άλλων, και δύο παγκόσμιες ιστορικές πρωτίες: Την πρώτη πολυεθνική ειρηνευτική αποστολή και το πρώτο δικαστήριο για «εγκλήματα πολέμου».

Κρίσιμο ρόλο σ' αυτές τις καινοφανείς διεργασίες έπαιξαν οι Carabinieri, οι οποίοι με τις αξίες, τον επαγγελματισμό και την αστείρευτη ενεργητικότητά τους, προσέφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες όχι μόνο στον Κρητικό Λαό αλλά και στην πατρίδα τους, αφού εδραίωσαν τη φήμη τους και αναδείχθηκαν σε σημαντικό εξάρτημα εξωτερικής πολιτικής, κατά την χρονική καμπή της ανάδειξης της Ιταλίας σε σημαντικό γεωπολιτικό παράγοντα της Ευρώπης.

Η οργανωτική αποστολή των Carabinieri μετάγγισε και προσάρμοσε οργανωτικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά και σχήματα στο Σώμα της Κρητικής Χωροφυλακής και κυρίως εξόπλισε τους άνδρες της με τα κατάλληλα ηθικά εφόδια ώστε να ανταπεξέλθουν ευδόκιμα στην απαιτητική αποστολή τους.

Μερικά από τα πιο ενδιαφέροντα επεισόδια, τα οποία τεκμηριώνονται στη διπλωματική αλληλογραφία, στη βιβλιογραφία και στους φακέλλους που σώζονται στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, χρονολογούνται από το 1896 μέχρι και την εποχή του Κινήματος του Θερίσου, εμπλέκουν ακόμα και

τον ίδιο τον Βενιζέλο και έλαβαν χώρα στην υπό ιταλική διοίκηση Κίσαμο.

Η επιτυχία της ιταλικής αποστολής ήταν τόσο μεγάλη που ο αποδήχός της υπερέβη κατά σχεδόν μια δεκαετία τη φθορά των ελληνοϊταλικών σχέσεων στα πρόθυρα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τελικά, η συνεισφορά των Carabinieri στην λειτουργία των Σωμάτων Ασφαλείας αποδείχθηκε κρίσιμη και επωφελής για τα εθνικά συμφέροντα και των δύο χωρών, προσθέτοντας ένα ακόμα πεδίο στον μακρύ κατάλογο των γόνιμων ιστορικών αλληλεπιδράσεων των δυο ιστορικών πολιτισμών.

Κουλετάκης Ανδρέας

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΣΤΡΙΚΑ

Στην ιστορική μνήμη των Ελλήνων έχει καταγραφεί ότι το τέλος της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα ήταν στις 12 Οκτωβρίου του 1944, όταν αποχώρησαν και οι τελευταίοι Γερμανοί από την Αθήνα. Ωστόσο, γερμανικές φρουρές είχαν παραμείνει στην Μήλο, σε ορισμένα νησιά των Δωδεκανήσων και στην Κρήτη, οι οποίες αποχώρησαν με την τελική συνθηκολόγηση της Γερμανίας στις 8 Μαΐου 1945. Η τελευταία μάχη του πολέμου λαμβάνει χώρα στον Άστρικα στις 29 Μαρτίου 1945.

Ο 6^{ος} Λόχος Δελιανών του 3^{ου} συγκροτήματος εθνικών αντάρτικων ομάδων, ο οποίος βρισκόταν σε συνεργασία με τον 3^ο λόχο του 609^{ου} τάγματος, ενημερώθηκε μέσω σημειώματος από τον Άγγλο λοχαγό κατασκοπείας Στέφανο, στις 21 Μαρτίου 1945, ότι πρέπει να βοηθήσουν στην αυτομόληση των Ιταλών αιχμαλώτων.

Ο κομιστής του σημειώματος, Ιταλός αντιφασίστας, μεταμφιεσμένος σε Άγγλο και σε συνεργασία με τον αντάρτη του λόχου, Εμμ. Παπαδογεωργάκη, μοίρασαν προκηρύξεις στον ιταλικό καταυλισμό της Επισκοπής. Από τις 22 Μαρτίου έως τις 28 Μαρτίου καταστρώθηκε το σχέδιο για την αυτομόληση των Ιταλών. Στις 11 μ.μ. της 28^{ης} Μαρτίου οι Ιταλοί αιχμάλωτοι αυτομόλησαν και πήραν τον οπλισμό και τα αυτοκίνητα του στρατοπέδου. Οι Γερμανοί τους καταδίωξαν και στα σύνορα Άστρικα - Δελιανών αντιμετώπισαν ένοπλους αντιστασιακούς και στρατιώτες του πρόσφατα συγκροτούμενου ελληνικού στρατού. Παρά την

αριθμητική υπεροχή, οι Γερμανοί υποχώρησαν - με σοβαρές απώλειες - στις 7 μ.μ., στις 29 Μαρτίου 1945.

Αξιοσημείωτο της μάχης του Άστρικα ήταν η συμμετοχή όλων, ανεξαρτήτως πολιτικών φρονημάτων, καθώς και των κατοίκων της περιφέρειας του λόχου και του χωριού Άστρικα. Στη μάχη του Άστρικα σκοτώθηκαν οι: Μαρκουλάκης Μιχ., Ανθυπολοχαγός και Διοικητής του 3^{ου} λόχου εθνικών ανταρτικών σωμάτων, Σχοινοπλοκάκης Ι., στρατιώτης, καθώς και 3 πολίτες από το χωριό του Άστρικα. Ήταν οι τελευταίοι νεκροί του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα.

Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μαρία
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ
ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ (1319/20)
ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ

Ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος βρίσκεται σε χαμηλό ύψωμα στον οικισμό Κεφάλι Κισάμου. Ανήκει στον τύπο του μονόχωρου καμαροσκέπαστου και έχει διαστάσεις 8,15 X 4,65 m. Το μνημείο φέρει τοιχογραφίες και κτητορική επιγραφή με χρονολογία 1319/20, η οποία μνημονεύει ονόματα διαφόρων χορηγών. Το εικονογραφικό πρόγραμμα ακολουθεί σε γενικές γραμμές την καθιερωμένη από παλαιότερους χρόνους διάταξη. Στο ιερό βήμα απεικονίζονται θέματα σχετιζόμενα με τη θεία λειτουργία και την ενσάρκωση του Χριστού, ενώ στον κυρίως ναό ιστορούνται χριστολογικές σκηνές με αποκορύφωμα τις παραστάσεις του θείου Πάθους και της Ανάστασης.

Τη διακόσμηση συμπληρώνουν μορφές αγίων εφίπων, ιστάμενων ή σε μετάλλια, ενώ αρκετές είναι και οι μορφές αγίων γυναικών. Επισημαίνονται ωστόσο και μερικές σπάνιες παραστάσεις ή ιδιόμορφες εικονογραφικές λεπτομέρειες. Αναφορικά με το ύφος των τοιχογραφιών ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανίχνευση σε αυτές δύο τεχνοτροπικών τάσεων, πιθανότατα σύγχρονων μεταξύ τους. Η μία ακολουθεί τη βυζαντινή παράδοση, ενώ η άλλη παρουσιάζει δυτικές επιδράσεις, υποδηλώνοντας ανάλογη εμπειρία.

Στην Ανακοίνωση γίνεται προσπάθεια ερμηνείας της επιλογής των σπάνιων παραστάσεων και

της ένταξής τους στο σύνολο της διακόσμησης του ναού. Συζητούνται επίσης θέματα σχετιζόμενα με τους δύο τρόπους εκτέλεσης της ζωγραφικής και τη διαφαινόμενη παρουσία δύο διαφορετικών ζωγράφων που φαίνεται ότι μοιράστηκαν την παραγγελία τοιχογράφησης.

Τέλος, με βάση την κτητορική επιγραφή, τίθενται ζητήματα χορηγίας, καλαισθησίας και αντιμετώπισης στοιχείων ασυνήθιστων για το ορθόδοξο κοινό της Κρήτης και μάλιστα στην ύπαιθρο, φαινόμενο που εντοπίζεται και σε ορισμένους άλλους ναούς του νησιού, με παρόμοιες ιδιομορφίες στην τέχνη τους.

Όλα τα παραπάνω επιχειρείται να ερμηνευθούν μέσα από το πρίσμα των ιστορικών συνθηκών στη μεγάλωνησο της πρώιμης βενετικής περιόδου και της συνακόλουθης δημιουργίας πολιτικών επαφών μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Κωτσάκη Καλλιόπη
«ΜΕΣ ΣΤΗ ΦΩΝΗ ΣΟΥ ΑΚΕΡΙΟΣ
Ο ΛΑΟΣ ΒΡΙΣΚΕΙ ΤΗΝ ΠΙΟ ΣΩΣΤΗ
ΦΩΝΗ ΤΟΥ» (Γ. ΡΙΤΣΟΣ, ΣΤΟΝ ΜΑΝΟ
ΚΑΤΡΑΚΗ). Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΤΟΥ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Στο Καστέλι Κισάμου γεννήθηκε ο Μάνος Κατράκης. Ένας μεγάλος ηθοποιός με ψυχικές αρετές, αρχοντικό παράστημα και θεική φωνή για τον οποίο έγραψε ο Κώστας Γεωργουσόπουλος «ένας ποιητής ήθους, ένας δάσκαλος του γένους, η πηγή η λαλαίουσα της ρωμοσύνης, [...] ο μόνος που χάρισε τη φωνή του και το κορμί του για να γίνει η συνείδηση του έθνους γεγονός χειροπιαστό, αισθητικό και ταυτόχρονα πολιτικό. Σε αυτή τη φωνή υλοποιήθηκε το θαύμα της ελληνικής γλώσσας...» και σημειώνει emphaticά «όταν ο Μάνος Κατράκης μιλάει ελληνικά, δικαιώνεται μια ολόκληρη λογοτεχνία...».

Το λογοτεχνικό κείμενο, σύνθετος και πολύπλευρος πολιτισμικός τόπος, μέσο για τη σπουδή της κοινωνικής ζωής και τρόπος παραγωγής μιας πολιτισμικά και κοινωνικά μεσολαβημένης ερμηνείας, επιδιώκει την διεύρυνση της πολιτισμικής

εγγραμματοσύνης του πολίτη σε ένα πλαίσιο κριτικής προοπτικής, όπου η ανάγνωση, τόσο σε πρακτικές όσο και σε δεξιότητες, επικεντρώνεται στο τι αλλά κυρίως στο πώς ο πολίτης διαβάζει. Η μεθοδική πράξη της ανάγνωσης με τη χρήση του χρόνου, της έγκλισης και της φωνής κινητοποιεί τον αναγνώστη σε νέες αναζητήσεις, αναδεικνύει την αλληλεπίδραση κειμένου - αναγνώστη και διαμορφώνει τον αναγνώστη.

Η θεία φωνή του Μάνου Κατράκη συνέβαλε στη χαρακτηριστική του σχέση με την ανάγνωση της λογοτεχνίας, «οι λέξεις βγαίνουν από τα χείλη του λαμπερές και στρογγυλές με ένα περίγραμμα φωτεινό όπως τα βότσαλα κάποιου παρθένου γιαλού» σημείωνε ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης και κατέληγε «σαν ποιητής θέλω για τη μεγάλη προσφορά που έκανε ο έξοχος αυτός καλλιτέχνης σε όλο το μάκρος της ζωής του προς τον ζωντανό νεοελληνικό λόγο να του πω ένα μεγάλο ευχαριστώ».

Οι νηπενθείς ιδιότητες της ανάγνωσης της λογοτεχνίας με τη φωνή του Μάνου Κατράκη παρουσιάζονται στην Ανακοίνωση με ιδιαίτερη αναφορά στους έφηβους μαθητές, ως αναγνωστικό κοινό, και στην απόλαυση που μπορεί να τους προκαλέσει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου, ως ελκτικό στοιχείο εισόδου στον κόσμο της λογοτεχνίας και του βιβλίου.

Λουπασάκης Ελευθέριος

Γιακουμάκη Ελευθερία

**ΚΑΤΑΘΕΣΙΣ ΑΝΘΙΜΟΥ ΛΕΛΕΔΑΚΗ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΣΕΛΙΝΟΥ
(1916-1931)**

Η Ανακοίνωση φέρνει στο φως ένα έγγραφο-τεκμήριο του ποτέ Επισκόπου Κισάμου και Σελίνου, από τα Μυριοκέφαλα Ρεθύμνου, ο οποίος γίνεται με δωρεά του ευεργέτη της Ριζαρείου Σχολής με σκοπό της ιερατικής μόρφωσης γόνων της οικογενείας του, ή Κισαμίτη ή Σελινιώτη, εφόσον πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις.

Το έγγραφο εμφανίζει ενδιαφέρουσες προς σχολιασμό πληροφορίες. Είναι ένα τεκμήριο για τα πρώτα μετά την απελευθέρωση της Κρήτης (1913) βήματα της Ιεράς Μητροπόλεως μας, καθώς και νομικές και διαδικαστικές πληροφορίες

που επέβαλε η εποχή εκείνη.

Ας σημειωθεί ότι ο Άνθιμος Λελεδάκης ήταν μαθητής και διάκονος της Ριζαρείου και ότι μετά την οικονομική δωρεά του για υποτροφία ανακηρύχθηκε και ευεργέτης της Σχολής ως αναγράφεται σε ανηρτημένη μαρμάρινη πλάκα στην είσοδο της Ριζαρείου Σχολής.

Η παρουσίαση και προσέγγιση του βσέλιδου εγγράφου φωτίζει τη μορφή του Ιεράρχη και ως ντοκουμέντο αδιάσειστη ιστορική και θρησκευτική μαρτυρία.

Λουτζάκη Ειρήνη - Πουλάκης Νίκος

**ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΑ ΠΑΛΑΙΑ
ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ:
ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ ΣΤΑ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ**

Τα πανηγύρια είναι δημόσια δρώμενα που οργανώνονται από μία ορισμένη κοινότητα ή ομάδα και αποτελούν συνήθως σύνθετα γεγονότα με ιδιαίτερο μουσικοχορευτικό (και όχι μόνο) ενδιαφέρον. Η μουσική (οργανική και τραγουδιστική) και η χορευτική επιτέλεση στα πανηγύρια της Κρήτης συγκροτούν ένα ερευνητικό πεδίο με ποικίλες μορφές, πρακτικές και δράσεις, οι οποίες συνδέονται συστηματικά με συγκεκριμένες γεωγραφικές σημάσεις (καθώς απαντώνται ιδιαιτερότητες μεταξύ των τεσσάρων νομών του νησιού), διαχρονικές επιρροές («παλαιά»/«σήμερα») αλλά και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις (λύρα/βιολί, ανοιχτός χώρος/ κλειστός χώρος).

Τα εν λόγω δρώμενα καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα το οποίο εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Θρησκευτικά πανηγύρια, ονομαστικές εορτές, γάμοι, βαφτίσεις, δωδεκάμερο, απόκριες, μαζώξεις με αφορμή από το πάτημα των σταφυλιών και το καζάνι για το τσίπουρο, χοροεσπερίδες, συναυλίες, διαγωνισμοί και φεστιβάλ συνθέτουν έναν πλούσιο καμβά πάνω στον οποίο οι κρητικοί καλούνται να επιδείξουν τις μουσικές, τραγουδιστικές και χορευτικές τους δεξιότητες.

Παρότι σήμερα τα διαφοροποιητικά τοπικά χαρακτηριστικά φαίνεται να έχουν εκλείψει, στη Δυτική Κρήτη (και ειδικότερα στην Κίσαμο) αντίστοιχες μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις μέσω της προσωπικής μνήμης και της συλλογικής πράξης

είτε έχουν διατηρηθεί σχεδόν αυτούσιες είτε έχουν τροποποιηθεί και προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα. Στόχος της Ανακοίνωσης είναι να περιγραφούν οι παλαιότερες πρακτικές και οι συμβολισμοί των κισαμίτικων πανηγυριών - τόσο οι μουσικοχορευτικές διαστάσεις τους όσο και το ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον τους - και να παρουσιαστεί η μεθοδολογία ανάδειξής τους στο πλαίσιο των σύγχρονων πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και εκπαιδευτικών δομών, όπως είναι τα μουσεία.

Με αφορμή την υλοποίηση του Μουσείου Μουσικών Κρήτης στις Λουσακίες Κισάμου, θα διερευνηθούν ζητήματα όπως η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο ρόλος της μνήμης (ιστορικής, συλλογικής και προσωπικής) στη διαμόρφωση της τοπικής παράδοσης, καθώς επίσης και η προβολή των παλαιότερων μορφών έκφρασης και δημιουργίας μέσω νεωτερικών τεχνολογικών εργαλείων επικοινωνίας και διάδρασης.

Μαρινάκης Μανώλης

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΚΙΣΑΜΟ

Στην Ανακοίνωση θα παρουσιαστούν ορισμένα αδημοσίευτα νομίσματα, προερχόμενα από ανασκαφές οικοπέδων στην κωμόπολη Καστελλίου Κισάμου. Ορισμένα από αυτά εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κισάμου. Για τη μελέτη τους μου παραχωρήθηκε άδεια από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων, προς την οποία οφείλονται ευχαριστίες.

Τα νομίσματα που εξετάζονται ανάγονται από τα ελληνιστικά χρόνια (4^{ος}-1^{ος} αι. π.Χ.), μέχρι και τα ύστερα ρωμαϊκά (1^{ος}-4^{ος} αι. μ.Χ.). Διακρίνονται σε:

- Α) Αυτόνομες κρητικές κοπές (όπως της Πολυρρήνιας).
- Β) Επαρχιακές κοπές της ρωμαϊκής Κρήτης (Κοινού Κρητών, Κυδωνίας κ.ά).
- Γ) Λίγες κοπές πόλεων εκτός Κρήτης (αυτόνομες ή επαρχιακές).
- Δ) Αυτοκρατορικές κοπές της πρωτεύουσας Ρώμης. Η κατηγορία αυτή είναι η μεγαλύτερη σε ποσότητα ευρημάτων.

Θα επιχειρηθεί ταύτιση και χρονολόγηση

νομισμάτων (όσων είναι ευδιάκριτα) με στόχο να εξαχθούν συμπεράσματα για την κυκλοφορία τους και την οικονομική τους σημασία. Θα αναλυθεί επίσης η εικονογραφία τους και οι ιδιαίτεροι συμβολισμοί τους σε σχέση με την ρωμαϊκή αυτοκρατορική ιδεολογία.

Τα νομίσματα εντοπίστηκαν κυρίως σε χώρους πολυτελών αστικών επαύλεων της ρωμαϊκής περιόδου, οι οποίες κοσμούνται με περίτεχνα ψηφιδωτά δάπεδα. Μετά τον καταστροφικό σεισμό του 365 μ.Χ. η Κίσαμος εισήλθε στην Παλαιοχριστιανική της περίοδο, η οποία δεν θα μας απασχολήσει στην παρούσα Ανακοίνωση.

Μαρκουλάκη Σταυρούλα

ΤΙ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ ΤΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΚΙΣΑΜΟ

Τύχη αγαθή για την αρχαιολογία της Κισάμου η διατήρηση στο έδαφος της σημερινής κωμόπολης ενός συνόλου αξιόλογων ψηφιδωτών δαπέδων της ελληνορωμαϊκής αλλά και της παλαιοχριστιανικής περιόδου. Τα ψηφιδωτά αυτά εντάσσονται καλλιτεχνικά στις επιρροές και τα ρεύματα που επικράτησαν κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες στην ανατολική μεσογειακή λεκάνη και την εγγύς ανατολή. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο διακρίνεται μια επιλογή καλού γούστου, δεξιοτεχνίας και πρωτοτυπίας στην ανάπτυξη μιας τοπικής δημιουργικής σχολής. Η σχέση των δαπέδων με την αρχιτεκτονική των κατοικιών της αρχαίας πόλης που κατέρρευσαν σχεδόν εκ θεμελίων από τους σεισμούς και τις μεταγενέστερες δραστηριότητες είναι άρρηκτη. Η διάταξη του διακόσμου ενός ψηφιδωτού δείχνει συνηθέστατα τη χρήση του δωματίου. Από την άλλη, πεσμένα μεγάλα κομμάτια ψηφιδωτών μέσα στο στρώμα καταστροφής των σπιτιών υποδηλώνουν την ύπαρξη ορόφου. Έτσι, παρά το ότι στην Κίσαμο δεν σώθηκαν κατοικίες σε ύψος τέτοιο που να αντλούνται ασφαλή συμπεράσματα για τα αρχιτεκτονήματα εν συνόλω, τα δάπεδα έρχονται να συμπληρώσουν το κενό αυτό.

Η μελέτη των ψηφιδωτών εξάλλου αποτελεί, μεταξύ άλλων, την εναργή αφήγηση για την κοινωνική διαστρωμάτωση και την οικονομική και

πολιτιστική ζωή των ανθρώπων που έζησαν εδώ σε μια εποχή που δεν είχε τύχει της απαιτούμενης μελέτης στο παρελθόν.

Μουντάκης Μιχαήλ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΛΙΔΗΣ, ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΣ. (ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ)

Ο Γεώργιος Σκαλίδης, γεννήθηκε στο Έλος Κισάμου και ήταν αδελφός του Σκαλιδάκη Νικολάου, του Σκαλιδονικολή, τον οποίον γνώριζα προσωπικά εις το Έλος. Παιδιά του αδερφού του, του Σκαλιδονικολή δηλαδή, ζουν ακόμα στην περιοχή του Ιναχωρίου με τους οποίους έχω γνωριμίες και προσωπικές μαρτυρίες για τον θείο τους, τον αδερφό του πατέρα τους.

Υπάρχουν ανέκδοτες μαρτυρίες, για τα βαθύτερα αίτια της απόφασής του να γίνει εθελοντής στον Μακεδονικό Αγώνα, να πολεμήσει γενναία, και να σηκώσει το βάρος του ένοπλου αγώνα μαζί και με άλλους Κρητικούς κατά των Βουλγάρων και των Τούρκων. Μαχητικός και ριψοκίνδυνος, δεν λογάριασε ούτε για μια στιγμή τη ζωή του, παρά το γεγονός ότι είχε δημιουργήσει και οικογένεια στο Μορίχοβο.

Δεν μπορούσε να ακολουθήσει κανόνες, με αποτέλεσμα να δηλώσει ανυπακοή στις ελληνικές στρατιωτικές αρχές, να αυτονομηθεί, και στη συνέχεια να πέσει μαχόμενος (1906), μαζί με τους 11 άνδρες του στο Μορίχοβο - περιοχή τη Δυτικής Μακεδονίας που προσαρτήθηκε στη Σερβία, σημερινά Σκόπια. Έπεσε με το μαχαίρι στο χέρι, αφού του είχαν τελειώσει οι σφαίρες.

Στο Έλος, υπάρχει η προτομή του η οποία στήθηκε πριν 25 χρόνια σε ένδειξη τιμής και ευγνωμοσύνης για τις υπηρεσίες του στην πατρίδα. Υπάρχουν άγνωστα στοιχεία για τη σκιαγράφιση της προσωπικότητάς του, με κυρίαρχο, τον ατίτατο χαρακτήρα του.

Παρουσιάζονται στοιχεία και για την προσωπική του ζωή στο Έλος και στη Μακεδονία. Μόλις πριν λίγα χρόνια, έγινε γνωστό ότι είχε δημιουργήσει οικογένεια στο Μορίχοβο και απέκτησε παιδιά. Απόγονοι αυτών ζήτησαν στοιχεία για τις ρίζες του πατέρα τους στο Έλος.

Υπάρχει επίσης σχετική βιβλιογραφία και λεπτομέρειες για τη δράση του στο Μακεδονικό Αγώνα, καθώς και σχετικά έγγραφα του Γενικού Επιτελείου Στρατού.

Υπήρξε στενός φίλος και συμπολεμιστής του Μακεδονομάχου Ευάγγελου Νικολούδη από τους Λάκκους και ήταν συγγενής του Αναγνώστη Σκαλίδη.

Κρίνεται σημαντικό να καταγραφούν και να παρουσιαστούν τα στοιχεία για τη ζωή και τη δράση του και να μείνουν στην ιστορία με βάση πληροφορίες και μαρτυρίες των συγγενών του που βρίσκονται ακόμη εν ζωή στο Έλος Κισάμου.

Μπορμπουδάκη Κυριακή

ΤΑ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΤΗΣ ΦΑΛΑΣΑΡΝΑΣ

Η Φαλάσαρνα ήταν ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της Κρήτης, με κύρια περίοδο ακμής τον 4ο και 3ο αι. π.Χ. Το λιμάνι της, διαστάσεων 100 x 75 μ., αναφέρθηκε αρχικά από τον Σκύλακα ως «λιμὴν κλειστός», μια λιμενολεκάνη δηλαδή που συνδεόταν με τη θάλασσα με τεχνητό κανάλι (μήκους 50 μ., πλάτους 10 μ. και βάθους 2 μ.), το στόμιο του οποίου έκλεινε με αλυσίδα, και ήταν ενταγμένο στην οχύρωση της πόλης. Γύρω από την λιμενολεκάνη και εκατέρωθεν του καναλιού, υψώνονταν τείχη με πύργους για την ασφάλεια και την άμυνα της πόλης και του λιμανιού. Τόσο οι οχυρώσεις όσο και ο διάυλος που συνέδεε τη λιμενολεκάνη με την θάλασσα, κατασκευάστηκαν περίπου το 333 π.Χ.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά στα ελληνιστικά χρόνια η αμυντική αρχιτεκτονική, που υπαγορεύεται από ποικίλους οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, στρατιωτικούς κ.α. παράγοντες. Κατά συνέπεια, η αρχιτεκτονική μορφή της οχύρωσης του λιμανιού και της πόλης-κράτους της Φαλάσαρνας ακολούθησε την πρόοδο της πολιορκητικής τέχνης και τις αλλαγές της στρατιωτικής οργάνωσης της περιόδου.

Τα τείχη της ακρόπολης είναι από συμπαγή ψαμμίτη, διπλά, με τρεις προμαχώνες κατασκευασμένους κατά το ψευδοϊσόδομο σύστημα, διαμορφωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να καθίσταται

δύσκολη η προσβολή από εχθρικές πολιορκητικές μηχανές.

Η οχύρωση του λιμανιού αποτελείται από τουλάχιστον 6 πύργους τετράγωνου ή κυκλικού σχήματος, οι οποίοι ενωνόταν μεταξύ τους με ψηλά τείχη και επικοινωνούσαν μέσω διαδρόμων που υπήρχαν πάνω στα τείχη (περίδρομοι ή περίπατοι). Εσωτερικά των τειχών χτίστηκαν προκυμαίες από πώρινους λιθόπλινθους πλάτους 1,5 μ., με σκαλοπάτια στο νερό και λίθινες δέσμες πλοίων. Στα αβαθή σημεία κατασκεύαζαν ξύλινες προεκτάσεις για την προσάραξη των πολεμικών πλοίων, όπως συμπεραίνεται από τα ανασκαφικά δεδομένα στην βόρεια και δυτική πλευρά του λιμανιού.

Το λιμάνι αποτελούσε την κύρια πηγή της οικονομίας της αρχαίας πόλης-κράτους, η οποία υπήρξε και ως πειρατικό ορμητήριο την περίοδο της ακμής του. Η κοινή στη Μεσόγειο πειρατική πρακτική της περιόδου αυτής, έφερε την πόλη των Φαλασάρνων σε διαμάχη με το ρωμαϊκό πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό δίκτυο που εξαπλωνόταν τότε και η Ρώμη σε μια προσπάθεια να μειώσει τα πειρατικά κέντρα, κατέστρεψε την πόλη το 69 π.Χ., σηματοδοτώντας παράλληλα την έναρξη της περιόδου κυριαρχίας της στην Κρήτη.

Νανάκης Ανδρέας

Ο ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΠΕΡΙΔΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΕΛΑΪΔΗΣ ΣΤΟ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ 1880 -1882

Ο Παρθένιος Περίδης (1810-1903) και ο Παρθένιος Κελαϊδής (1830- 1905), υπήρξαν αρχιμανδρίτες, αδελφοί της Ιεράς Μονής Γωνιάς. Ο Περίδης πρωτοστάτησε στην επανάσταση του 1866 και εκλέχτηκε πρόεδρος της Γενικής Συνέλευσης. Συμμετείχε στην επανάσταση του 1878. Εξεμέτρησε το ξηνο το 1903, τον δε επικήδειο εκφώνησε ο Ελευθέριο Βενιζέλος.

Υπήρξε ρωμαλέος εκφραστής της εθνικής συνείδησης. Προτάθηκε από τις λαϊκές συνελεύσεις για τη χηρεύουσα επισκοπή Κισάμου και Σελίνου, το 1880.

Η ιδιαίτερη σύνδεση του Περίδη με το εθνικό κέντρο και οι επαναστατικές του δραστηριότητες οδήγησαν τον Κρήτης Μελέτιο στην εκλογή του

Παρθενίου Κελαϊδή, ο οποίος συμμετείχε στους αγώνες της Κρήτης για την εθνική αποκατάσταση, αλλά είχε υποστηρίξει τη λύση της Κρητικής ηγεμονίας.

Διέμενε επί μακρό στο Λιβόρνο της Ιταλίας και ενεργούσε για το Κρητικό ζήτημα με τις σχέσεις που είχε αναπτύξει στην Ιταλία. Ο Κελαϊδής τελικά με επιστολή του 1882 δεν απεδέχθη την εκλογή του, αν και ο κλήρος με τον λαό της Επισκοπής στην πλειονότητά τους, είχαν δεχτεί την εγκατάσταση του στην επισκοπή Κισάμου. Το 1887 εξέλεγε Επίσκοπος ο Παρθένιος Μπιτσάκης.

Νικολακάκης Δημήτρης

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΝΕΘΥΜΟΥ

Ο θεσμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με την ελληνική παράδοση, καθιερώθηκε από τον Θησέα, ο οποίος θεωρείται ο ιδρυτής του Δήμου της Αθήνας, αλλά και ο θεμελιωτής της Δημοκρατίας. Ο θεσμός αυτός πέρασε από πολλά στάδια κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ιστορικής πορείας του Ελληνισμού.

Στην αρχαία Κρήτη οι Δήμοι μεγαλουργήσαν ήδη από την Μινωϊκή Εποχή.

Στη νεότερη ιστορία της Κρήτης, η ίδρυση Δήμων προβλέφθηκε για πρώτη φορά στον «Οργανικό Νόμο» το 1867, ενώ ο σχετικός εφαρμοστικός νόμος ψηφίστηκε το 1878.

Στην Ανακοίνωση θα γίνει εκτενής αναφορά στην ίδρυση του Δήμου Πανεθύμου, που είχε έδρα την ομώνυμη κωμόπολη, ο οποίος αρχικά συμπεριελάμβανε 36 χωριά. Θα παρουσιαστούν επίσης τα βιογραφικά των επτά διατελεσάντων δημάρχων του, δηλαδή των Αναγνώστη Αγοραστάκη, Ιωάννη Χουδαλάκη, Παναγιώτη Πατηνωτάκη, Μιχαήλ Αναγνωστάκη, Τζανή Καρτσώνη, Εμμανουήλ Κατάκη και Βασιλείου Παπαδογεωργάκη.

Θα γίνει αναφορά και σε όλους τους Δημαρχικούς Παρέδρους, τους Δημοτικούς Συμβούλους, αλλά και στους Ειδικούς Παρέδρους, αναλυτικά ανά οικισμό.

Επίσης θα προβληθούν εκτενή στατιστικά στοιχεία όλων των χωριών της περιοχής, από το 1834 και μετά.

Ο Δήμος Πανεθύμου καταργήθηκε το 1911,

οπότε και θεσπίστηκαν οι «Αγροτικοί Δήμοι». Ως Αγροτικός Δήμος η Πανέθυμος (μαζί με τα χωριά Αστρικας και Κρύα Βρύση) διατηρήθηκε μέχρι το 1925, έτος κατά το οποίο οι Δήμοι αυτοί μετονομάστηκαν σε «Κοινότητες».

Παπαγιαννάκης Δαμασκηνός

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΜΦΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΑ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΣΕΛΙΝΟΥ

Στην Ανακοίνωση παρουσιάζονται τέσσερα αδημοσίευτα αντιμνήσια-Ειλητά τα οποία υπάρχουν σε Εκκλησίες της Μητροπόλεως Κισάμου και Σελίνου, και έτερα τρία τα οποία ήδη έχουν δημοσιευθεί στην εργασία μου *Αντιμνήσια και Ειλητά της Κρήτης*, καθώς η παρουσίαση τουλάχιστον του ενός θα βοηθήσει περισσότερο στην κατανόηση των περιόδων των αντιμνησίων.

Μια ιστορική εισαγωγή των λειτουργικών αυτών αμφίων επιβάλλεται για την κατανόηση και χρήση των αμφίων αυτών στην παράδοση της Εκκλησίας μας ως βεβαίως και στις περιόδους αυτών ιστορικά.

Ωσαύτως θα παρατεθούν οι αρχαιολογικές μαρτυρίες που εξιστορούνται σ' αυτά ως και κάθε άλλη μαρτυρία που μπορεί να δώσει φώς σε γεγονότα και πρόσωπα κυρίως Εκκλησιαστικά. Την εισήγηση θα κλείσει ένας σύντομος επίλογος με τυχόν συμπεράσματα.

Πολυμέρου - Καμηλάκη Ακατερίνη

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΛΙΟΥΔΑΚΙ ΣΤΑ ΕΝΝΙΑ ΧΩΡΙΑ ΚΙΣΑΜΟΥ (1938)

Η Μαρία Λιουδάκη για την Ανατολική Κρήτη είναι ένας μύθος. Η δραστηριότητά της και η ζωή της είναι γνωστή και λίγα νέα στοιχεία μπορεί να προσκομίσει ο ερευνητής, μετά το βιβλίο του Μανόλη Παπαδάκη (Μαρία Λιουδάκι, η ιέρεια της Παιδείας, Αθήνα 1992), γραμμένο με σεβασμό και λατρεία για το πρόσωπό της. Η ανακοίνωσή μας αναφέρεται στην παρουσία της Μ. Λιουδάκι στο Λαογραφικό Αρχείο (Κέντρον Ερεύνης της

Ελληνικής Λαογραφίας) και στην προσφορά της στην συγκέντρωση κυρίως υλικού για τον λαϊκό πολιτισμό της Κρήτης. Η Μαρία Λιουδάκι γεννήθηκε στο χωριό Λατσίδα της επαρχίας Μεραμπέλλου σε μια αγροτική πολυμελή οικογένεια. *«Εξ απαλῶν ονύχων»* γνώρισε και αγάπησε την καθημερινή ζωή των αγροτών αλλά και κληρονόμησε το πάθος για μόρφωση, προκειμένου να μπορέσει να βελτιώσει τη ζωή της.

Το 1937 η Μαρία Λιουδάκι ανέλαβε υπηρεσία σε θέση επίκουρου ταξινόμου. Καθήκον της η αποδελτίωση και ταξινόμηση χειρογράφων του Αρχείου αλλά και η επιτόπια έρευνα - αποστολή για τη συλλογή λαογραφικού υλικού απευθείας από τον λαό. Και στους δύο τομείς η Μαρία Λιουδάκι εργάσθηκε με επιμέλεια και ζήλο. Επισκέφθηκε πρόσφυγες στην Αθήνα και την Κρήτη και κατέγραψε υλικό από τις χαμένες πατρίδες, κυρίως από την περιοχή της Σινώπης, Ινεπόλεως, της Βιθυνίας και του Ρεϊσδερε της Σμύρνης. Επίσης συγκέντρωσε πλούσιο υλικό από την Ανατολική και Δυτική Κρήτη. Ήδη το 1938 στον πρώτο τόμο του περιοδικού «Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών» ο Μανούσος Μανούσακας παρουσιάζει κριτικά τον πρώτο τόμο των Λαογραφικών της Κρήτης. Μαντινάδες, μια συλλογή από 4.500 δίστιχα, ως την «αξιολογωτέραν εις την λαογραφίαν της Κρήτης συμβολήν των τελευταίων ετών» και «απαρχήν καθολικής εκδόσεως του συνειλεγμένου υλικού εις σειράν τόμων υπό τον γενικώτερον τίτλον «Λαογραφικά της Κρήτης».

Τα χειρόγραφα της, που ευρίσκονται στο Κέντρο Λαογραφίας είναι 23. Οκτώ από αυτά προέρχονται από τις αποστολές της στην Ανατολική Κρήτη. Τέσσερα χειρόγραφα, συνολικά 1.352 σελίδων, προέρχονται από την Κεντρική και Δυτική Κρήτη, όπου το 1938 πραγματοποιεί λαογραφική αποστολή για επιτόπια έρευνα. Καταγράφει αξιόλογα στοιχεία για τον λαϊκό πολιτισμό των Εννιά Χωριών - Ινναχώριον (Τοπόλια, Έλος, Αερινός, Κεφάλι, Θοδωριανά, Κούνενι, Παπαδιανά, Περβόλια), της Κισάμου (Δραπανιάς, Σφηνάρι, Παλαιά Ρούματα), του Σελίνου (Τσισκιάνα) και Αποκόρωνα (Γαβαλοχώρι, Αποκόρωνας, Μελιδόνι, Πρόβαρμα) και των Σφακιών (Χώρα) αλλά και του Ρεθύμνου (Αρχοντική, Ασώματος, Λευκόγεια, Ροδάκινο, Ρέθυμνον).

Στο πλαίσιο επεξεργασίας του υλικού για την έκδοσή του στη σειρά του Κέντρου Λαογραφίας

της Ακαδημίας Αθηνών «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού» σχολιάζονται στην παρούσα ανακοίνωση οι πληροφορίες που η Μαρία Λιουδάκι συγκέντρωσε κατά την αποστολή της στα Εννιά Χωριά.

Η Μαρία Λιουδάκη ανήκει στους πρωτοπόρους εκείνους εκπαιδευτικούς, που διακρίνονταν για το εκπαιδευτικό τους όραμα αλλά και την αγάπη τους για την έρευνα. Έζησε σε μια εποχή εξαιρετικά μεγάλων αλλαγών στην ελληνική κοινωνία, αναταράξεων και ανακατατάξεων. Στη δίνη αυτών των αναταράξεων η Μαρία Λιουδάκη υπήρξε θύμα, ένα από τα πολλά, και έτσι πρόωρα σταμάτησε να προσφέρει τις πολύτιμες υπηρεσίες της στην εκπαίδευση, αλλά κυρίως στον λαϊκό πολιτισμό της Κρήτης.

Ροδονσάκης Κυριάκος

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΑΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΣΑΜΟ

Η οργάνωση του 1ου Συνεδρίου για την Κίσαμο, αποτελεί ασφαλώς την αφετηρία για μια συστηματική, πλέον, (και με τα επόμενα συνέδρια που θα ακολουθήσουν) μελέτη και ολοκληρωμένη έρευνα για το πλούσιο παρελθόν της ιστορικής αυτής Επαρχίας, καθώς και για τη χάραξη ενός ρεαλιστικού οδικού χάρτη για μια ήπια ανάπτυξη, φιλική προς το ειδυλλιακό Κισαμικό περιβάλλον

Ως συμβολή στη συστηματική μελέτη της ιστορίας της Επαρχίας ο γράφων τόσο κατά την εισήγησή του στο Συνέδριο όσο και με παράρτημα που θα καταθέσει, θα προσπαθήσει να καταγράψει με κάθε δυνατή πληρότητα α) Τόσο γνωστό, όσο και άγνωστο ή λησμονημένο βιβλιογραφικό και αρθρογραφικό υλικό, β) Πηγές Αρχεία, Βιβλιοθήκες και Συλλογές όπου μπορεί να αναζητηθούν στοιχεία για την Κίσαμο γ) Τοπικούς θεσμικούς, συλλογικούς και ιδιωτικούς παράγοντες που μπορεί να βοηθήσουν στην έρευνα εντός της Επαρχίας και δ) να επισημάνει περιοχές, και περιόδους, που κατά την άποψή του, πρέπει να καλυφθούν ή να διερευνηθούν περισσότερο.

Σκοπός των παραπάνω είναι η διευκόλυνση και ενθάρρυνση νέων μη ειδικών μελετητών του

παρελθόντος της Επαρχίας. Σε ό,τι αφορά στο μέλλον, είτε στα πλαίσια της δικής του παρεμβάσεως ή στο πλαίσιο των ενδιαμέσων συζητήσεων, ο γράφων έχει σκοπό να αναφερθεί στην άμεση ανάγκη μιας αναπτυξιακής και περιβαλλοντικής μελέτης για την Επαρχία.

Σαριδάκης Εμμανουήλ

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ ΣΠΑΘΑ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 1940, ΚΑΙ Η ΒΥΘΙΣΗ ΤΟΥ ΙΤΑΛΙΚΟΥ ΚΑΤΑΔΡΟΜΙΚΟΥ “ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ”

Το πρωί της 19^{ης} Ιουλίου του 1940 έξω από τον κόλπο της Κισάμου στο νομό Χανίων, διεξήχθη μία ναυμαχία μεταξύ του Βρετανικού και του Ιταλικού ναυτικού, που είχε ως αποτέλεσμα τη βύθιση του ιταλικού καταδρομικού «ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ». Το απόγευμα της 17^{ης} Ιουλίου δύο ιταλικά καταδρομικά τα «ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ» και «ΤΖΙΟΒΑΝΙ ΝΤΕΛ ΜΠΑΝΤΕ ΝΕΡΕ» είχαν αποπλεύσει από την Τρίπολη της Λιβύης με κατεύθυνση το Αιγαίο πέλαγος και τελικό προορισμό ναυτική βάση στο νησί της Λέρου στα Δωδεκάνησα. Τα ξημερώματα της 19^{ης} Ιουλίου τα δύο ιταλικά καταδρομικά εισήλθαν στο Κρητικό πέλαγος μεταξύ των Αντικυθήρων και του ακρωτηρίου της Γραμβούσας. Την ίδια στιγμή βορειοδυτικά της Κρήτης σε απόσταση 40 ναυτικών μιλίων περιπολούσαν δύο συμμαχικά σκάφη το αυστραλιανό καταδρομικό «ΣΥΔΝΕΥ» και το βρετανικό αντιτορπιλικό «ΧΑΒΟΚ», με αποστολή να συνδράμουν στις ανθυποβρυχιακές έρευνες που διενεργούσαν στο Κρητικό πέλαγος άλλα τέσσερα βρετανικά αντιτορπιλικά τα «ΙΠΕΡΙΟΝ», «ΙΛΕΞ», «ΧΙΡΟΟΥ» και «ΧΑΣΤΙ». Περί τις 06:33 ο κυβερνήτης του αυστραλιανού καταδρομικού Πλοίαρχος Κόλλινς έλαβε σήμα από τα τέσσερα βρετανικά αντιτορπιλικά που έπλεαν νοτιότερα, για την εμφάνιση δύο εχθρικών καταδρομικών με τα οποία είχαν εμπλακεί σε μάχη. Στις 07:20 τα ιταλικά καταδρομικά εμφανίστηκαν στον ορίζοντα και λίγα λεπτά αργότερα το καταδρομικό «ΣΥΔΝΕΥ» άνοιξε πυρ εναντίον του προπορευόμενου «ΤΖΙΟΒΑΝΙ ΝΤΕΛ ΜΠΑΝΤΕ ΝΕΡΕ» από απόσταση 12.000 μέτρων. Μία ώρα περίπου

μετά την έναρξη του πυρός στις 08:24, τα σφοδρά πυρά του καταδρομικού «ΣΥΔΝΕΥ» έπληξαν το «ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ», το οποίο τέθηκε εκτός μάχης και ακινητοποιήθηκε σε απόσταση 5 μιλίων από το ακρωτήριο Σπάθα. Το «ΜΠΑΡΤΟΛΟΜΕΟ ΚΟΛΛΕΟΝΙ» έπειτα από λίγο ανατράπηκε και βυθίστηκε συμπαρασύροντας στο βυθό 123 αξιωματικούς και ναύτες.

Σημανθηράκη Ζαχαρένια

ΟΙ ΕΥΕΛΠΙΔΕΣ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ιδιαίτερη γενναιότητα κι ενθουσιασμό, αψηφώντας τα δεδομένα, επέδειξαν οι 300 πρωτοετείς Ευέλπιδες λίγο πριν αλλά και κατά τη Μάχη της Κρήτης - νεαρά παιδιά που ο πατριωτισμός τους τους οδήγησε στην Κρήτη και συγκεκριμένα στη Μονή Γωνιάς στο Κολυμπάρι.

Στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, στο αρχείο Παύλου Γύπαρη σώζεται η “Έκθεσις των διαδραματισθέντων γεγονότων εν τη Σχολή Ευελπίδων” που συντάχθηκε αμέσως μετά την κάθοδο της Σχολής στο Κολυμπάρι, από τους επί κεφαλής αξιωματικούς, την 30ή Απριλίου 1941, η οποία και παρέχει πολύτιμα στοιχεία.

Ο επί κεφαλής των αξιωματικών, υπολοχαγός μηχανικού Νικόλαος Λυγιδάκης, καθηγητής στη Σχολή, με τη δυναμική αντίδραση των Ευελπίδων (εφόσον είχε σημειωθεί στρατιωτική στάση) είχε διαφύγει τη σύλληψη κι ήταν εκείνος που τέθηκε επικεφαλής της αποστολής. Τα ξημερώματα της 29ης Απριλίου 1941, οι 300 πρωτοετείς Ευέλπιδες, πλέοντας γύρω από τη χερσόνησο Ροδωπού, έφθασαν στο χωριό Κολυμπάρι, όπου και αποβιβάστηκαν. Στρατοπέδευσαν στη Μονή Οδηγήτριας Κυρίας (Μονή Γωνιάς) και η Διοίκηση εγκαταστάθηκε σε κελιά που παραχώρησε το Μοναστήρι, μετά την ευλογία της σημαίας της Σχολής από τον Επίσκοπο Κισάμου και Σελίνου Ευδόκιμο Συγγελάκη.

Στη Γωνιά ήταν που αγωνίστηκαν πρώτα, αντιμετωπίζοντας την επίθεση των Γερμανών. Η μάχη είναι άνιση και σκληρή. Την 20ή Μαΐου 1941, πρώτη μέρα της Μεγάλης, επικής Μάχης, δέκα Ευέλπιδες έπεσαν στο βωμό της ελευθερίας, ενώ συνολικά πενήντα τέσσερις Ευέλπιδες άφησαν

την τελευταία πνοή τους στην Κρήτη.

Στην Ανακοίνωση δίδονται οι λεπτομέρειες της έλευσης των Ευελπίδων στην Κρήτη, η προετοιμασία τους στη Μονή Γωνιάς, η στήριξη της Εκκλησίας, τα διαδραματισθέντα γεγονότα, ο μετέπειτα αγώνας τους στα χωριά της Κισάμου και αλλού, οι αφάνταστες αντιξοότητες που συνάντησαν. Σαν άλλοι 300 ηρωικοί στρατιώτες του Λεωνίδα, οι 300 Ευέλπιδες της 1ης Τάξης (1943), την Άνοιξη του 1941, όρισαν τους εαυτούς τους να φυλάζουν τις Θερμοπύλες της στερνής - εκείνη την ώρα - ελεύθερης γης της Κρήτης, μην υπολογίζοντας ούτε τις φοβερές καταστάσεις που τελικά αντιμετώπισαν, ούτε και την ίδια τη ζωή τους που την πρόσφεραν απλόχερα στον υπέρ πάντων αγώνα.

Σκαλίδης Ελευθέριος

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΙΑ ΧΩΡΙΩΝ (ΑΝΔΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΕΞΑΦΑΝΙΣΤΗΚΑΝ)

Παραδοσιακά οι κάτοικοι των εννιά χωριών (Ινναχωρίου) ζήσαν από την ενασχόλησή τους με την γεωργία ή κτηνοτροφία. Πολλοί άντρες ασχολούνταν με μικροεμπόριο και παραδοσιακές τέχνες. Αυτοί είχαν καλύτερη οικονομική και κοινωνική θέση.

Η εννιαχωριανή γυναίκα είχε πολλές υποχρεώσεις και λίγα δικαιώματα. Ειδικά η αγρότισσα, εργαζόταν όπως ο αγρότης σύζυγός της. Είχε όμως, και το σπίτι, να μαγειρέψει, να κάνει μπουγάδα και τόσα άλλα. Έτσι, ζούσε μια κλειστή οικογενειακή ζωή.

Πολλοί από μας, θυμούνται αυτές τις ασχολίες και αξίζει να τις ξαναθυμηθούμε. Έτσι, ίσως θα διαπιστώσουμε ότι πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος των Εννιά Χωριών, εξαφανίστηκαν και δεν μεταβιβάστηκαν στις σημερινές γενιές.

Στην Ανακοίνωση παρουσιάζονται οι εργασίες κατά φύλο:

Ανδρικές εργασίες: Μαραγκός, Μανάβης, Ντερμιτζής, Τσιφιδάς ή καλαθάς, Καρβουνάς, Σαμαράς, Τσαγκάρης.

Γυναικείες εργασίες: Ζυμωτό, Μπουγάδα, Επεξεργασία μαλλιών, Βάψιμο των ρούχων.

Στην κατακλείδα δίδονται συνοπτικά συμπεράσματα.

Στασινοπούλου - Παπαζήση Τιτίκα

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΛΕΞΗ ΜΙΝΩΤΗ

Η Ανακοίνωση είναι ένας φόρος τιμής στον Αλέξη Μινωτή (Αλέξανδρο Μινωτάκη), που γεννήθηκε στην Κίσαμο, το λαμπρό καλλιτέχνη που ζούσε για το θέατρο, ανάσαινε για την αναβίωση της Αρχαίας Τραγωδίας, αναβίωσε και αξιολοποίησε την Επίδαυρο. Εκείνον τον συγκλονιστικό πρωταγωνιστή, ερμηνευτή σπουδαίων ρόλων, τον σκηνοθέτη, δάσκαλο, εκείνον τον ΑΝΘΡΩΠΟ που στάθηκε ως Φάρος Πολιτισμού και μέχρι σήμερα φωτίζει με την έμπνευσή του το δρόμο των Αρχαίων τραγικών. Εκείνον που γνώριζε καλύτερα από τον καθένα τον Τραγικό κόσμο του Οιδίποδα - και όχι μόνο - που έλαμψε στον ιερό χώρο της Επίδαυρου, δίνοντας μαθήματα μεγαλοσύνης της Τέχνης του ηθοποιού και κατάφερε να περάσει τις μεγάλες αλήθειες των τραγικών ρόλων σε διάλογο του μυστικού της ζωής του θεάτρου για την παραγμένη ανθρώπινη μοίρα.

Υπήρξε ερμηνευτής, θεωρητικός, μοναδικού μεγαλείου, τεράστιας κλίμακας, διαθέτοντας γνήσιο και πολύμορφο - από Θεού - ταλέντο και τεράστια ικανότητα να ερμηνεύει ρόλους από ολόκληρο το Δραματολόγιο της Ιστορίας του Θεάτρου. Στοχαστής και λόγιος, σηματοδότησε την Θεατρική Ιστορία του Ιερού που ταυτίστηκε με το Μεταφυσικό.

Τσικνάκης Γ. Κώστας

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΚΙΣΑΜΟΥ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για το φρούριο Κισάμου κατά την πρώτη περίοδο της Βενετοκρατίας είναι λίγες και αποσπασματικές. Οι σχετικές αναφορές για αυτό πολλαπλασιάζονται από τις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα και ύστερα. Συμπίπτουν με την περίοδο που από τους

κυριάρχους της Κρήτης δίνεται μεγάλη έμφαση στην αποτελεσματικότερη οργάνωση της άμυνάς της προκειμένου να αντιμετωπίσει τη διαγραφόμενη τουρκική επίθεση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η περιοχή της Κισάμου αναβαθμίζεται και αναδεικνύεται σε καίριας σημασίας για τη βενετική παρουσία στην Κρήτη.

Στην Ανακοίνωση, με βάση ανέκδοτες αλλά και δημοσιευμένες πηγές προερχόμενες από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί η κατάσταση του φρουρίου κατά τη διάρκεια του Τέταρτου Βενετοτουρκικού Πολέμου (1570-1573). Όπως θα αποδειχθεί, εκτός από τους Βενετούς, μεγάλο ενδιαφέρον για το φρούριο και την ευρύτερη περιοχή του δείχνει και η Καθολική Εκκλησία. Κινητοποιώντας διαφόρους πληροφοριοδότες ο πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄, καταφέρνει να συλλέξει πολύτιμες σχετικές πληροφορίες. Η συγκεκριμένη κίνηση, είχε τη σκοπιμότητά της καθώς σχεδίαζε να εκμεταλλευτεί τα εισοδήματα της λατινικής επισκοπής Κισάμου, που δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητα. Από την ένταση, που προς στιγμή δημιουργήθηκε ανάμεσα στο Βατικανό και τη Βενετία, κερδισμένο βγήκε το πρώτο.

Φαντάκης Ιωάννης

ΚΙΣΑΜΟΣ: ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΗ

Η Κίσαμος, αρχικά επίνειο της Πολυρρήνιας και στην συνέχεια αυτόνομη πόλη, είχε σημαντική άνθηση κατά την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας αλλά και κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, όπως μαρτυρούν οι έως τώρα αρχαιολογικές έρευνες. Σημείο καμπής, αποτέλεσε ο καταστροφικός σεισμός του 365, γεγονός που σημάδεψε το πέρασμα από την ρωμαϊκή στην χριστιανική / βυζαντινή περίοδο. Μολαταύτα, παρά την καταστροφή, η πόλη φαίνεται ότι ανοικοδομείται και δραστηριοποιείται για αρκετούς αιώνες ακόμα συνεχίζοντας κατά κάποιον τρόπο την ρωμαϊκή παράδοση, χωρίς βέβαια την παλαιά της αίγλη. Μετά τον 6ο αιώνα αρχίζει η παρακμή των αστικών κέντρων σε όλη την αυτοκρατορία ενώ στην Κρήτη λόγω της έντονης παράδοσης του παρελθόντος, δεν φαίνεται να έγιναν αλλαγές μέχρι τον 7ο αιώνα. Στην περίπτωση της Κισάμου,

ανιχνεύονται μέσα από τα αρχαιολογικά δεδομένα, στοιχεία χαρακτηριστικά μιας «πόλης». Ως τέτοια μπορούν να θεωρηθούν η έδρα επισκόπου η οποία τεκμηριώνεται από τα πρακτικά Οικουμενικών Συνόδων, ίχνη παλαιοχριστιανικών βασιλικών, νεκροταφεία με χρονολογικό εύρος από 4^ο έως 7^ο (ίσως και 8^ο αιώνα), ένας σημαντικός αριθμός επιτύμβιων επιγραφών, κτιριακά υπολείμματα, κεραμική, σημαντικός αριθμός νομισμάτων με εύρος από τον 4^ο έως και τον 7^ο αιώνα, εργαστήρια, πολεοδομικά ίχνη και ίσως υπολείμματα οχύρωσης. Με μια πρώτη λοιπόν επόπτευση του υλικού, διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μεν μια αποσπασματικότητα των δεδομένων, αλλά παρόλα αυτά παρέχεται σημαντική δυνατότητα μελέτης και ανασύνθεσης της πρωτοβυζαντινής πόλης.

Φουρνάρκης Κωνσταντίνος

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΒΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Το 1823 οι επαναστάτες προσπάθησαν να κυριεύσουν τη νησίδα της Γραμβούσας, αλλά απέτυχαν. Όμως τον Αύγουστο του 1825 μια ομάδα επαναστατών κατέλαβε με ευφρές σχέδιο τη Γραμβούσα και την κατέστησε το μόνο ελεύθερο τμήμα της Κρήτης κατά την επανάσταση του 1821. Στη Γραμβούσα συγκεντρώθηκαν χριστιανοί από όλη την Κρήτη, αλλά και από άλλα νησιά και οργανώθηκε μια πολιτεία που συντόνιζε τον αγώνα σε όλη την Κρήτη. Από την Γραμβούσα ξεκινούσαν οι Γραμβουσιανοί για να τιμωρήσουν τους Τούρκους και να απελευθερώσουν την Κρήτη. Το 1827 οι Γραμβουσιανοί έφτασαν με το στρατό τους ως την Ανατολή Κρήτη και το 1828 χρηματοδότησαν την εκστρατεία του Χατζημιχάλη Νταλιάνη. Οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής κατηγόρησαν την Γραμβούσα για πειρατεία και την έθεσαν υπό διεθνή κατοχή. Στα 1830 επέτρεψαν το αίτημα του «Κρητικού Συμβουλίου» να παραμείνει η Γραμβούσα υπό την κυριαρχία των χριστιανών της Κρήτης με αποτέλεσμα η ένδοξη νησίδα να περάσει ξανά στα χέρια των Τούρκων. Η Ανακοίνωσή θα προσπαθήσει να αναδείξει τη σπουδαιότητα των γεγονότων αυτών, τα οποία λόγω ιδιαίτερων ιστορικών συνθηκών συντελέστηκαν στην επαρχία Κισάμου.

Χαριτόπουλος Ενώγγελος

Τζίκας Πολύκαρπος

Παπαδάκης Μάριος

ΤΟ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΡΑΒΔΟΥΧΑΣ: ΘΕΣΕΙΣ ΕΞΟΡΥΞΗΣ, ΚΤΗΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ, ΓΕΦΥΡΑ ΦΟΡΤΩΣΗΣ

Στην περιοχή της χερσονήσου του Ροδωπού Σέλαβαν χώρα εξορυκτικές δραστηριότητες κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, διαμορφώνοντας σύνολα μεταλλευτικών πεδίων. Στην περιοχή εντός της κτηματικής περιφέρειας του οικισμού Ραβδούχα βρίσκεται ένα εκτεταμένο μεταλλευτικό πεδίο. Από το πεδίο αυτό διασώζονται μέχρι τις μέρες μας διάσπαρτες στην ύπαιθρο θέσεις από όπου εξορύσσονταν μέταλλευμα, κτηριακές εγκαταστάσεις για τη διοίκηση και υποστήριξη του μεταλλείου, καθώς και δίκτυο τμημάτων βιομηχανικού σιδηροδρόμου από βαγονέτα που οδηγούσε από τις θέσεις εξόρυξης στη γέφυρα φόρτωσης πλοίων στην ανατολική ακτή του κόλπου της Κισάμου.

Σκοπό της παρούσας ανακοίνωσης αποτελεί η καταγραφή και παρουσίαση αυτού του μεταλλευτικού πεδίου. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως το πιο σημαντικό στην Κρήτη, παραμένοντας όμως ακόμη εν πολλοίς άγνωστο, χωρίς παράλληλα να έχει ενταχθεί σε κάποιο καθεστώς προστασίας ή σε έργο διαφύλαξης και ανάδειξης. Το μεθοδολογικό πλαίσιο που ακολουθήθηκε συνοψίζεται στον συνδυασμό της μελέτης των γραπτών πηγών της περιόδου με την επιτόπια έρευνα πεδίου για τον εντοπισμό των μεταλλευτικών θέσεων και εγκαταστάσεων, καθώς και των οδεύσεων του μικρού σιδηροδρομικού δικτύου. Τα δεδομένα από την έρευνα του μεταλλευτικού πεδίου χαρτογραφήθηκαν για την καλύτερη τεκμηρίωσή τους. Στόχος ακόμη της εργασίας αυτής είναι η έναρξη μίας συζήτησης για τη διαφύλαξη των πιο νεωτερικών πτυχών του κρητικού τοπίου στο πλαίσιο της βιομηχανικής αρχαιολογίας και της ένταξής τους στη σημερινή εποχή μέσα από μία συμβατή και βιώσιμη ανάδειξή τους.

Χαρονίτης Γ. Βασίλης

Ο ΣΑΣΣΑΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΥΛΩΝ

Στο νοτιοανατολικό άκρο της επαρχίας Κισάμου, κοντά στα όρια με την επαρχία Σελίνου, σε υψόμετρο 340 μέτρων, σε μια λοφώδη περιοχή κατάφυτη από ελιές, αμπέλια, κήπους και περιβόλια, απλώνονται οι γειτονιές Κάτω Χωριό, Μανουδιανά, Παπαδιανά, Πύργος, Μανεριανά, Κουτουδιανά, που αποτελούν το χωριό Σάσσαλος.

Η πρώτη αναφορά για την ύπαρξη του βρίσκεται στην απογραφή του Fr. Barozzi του 1577, με την ονομασία Sassalo. Αναφέρεται επίσης στις επόμενες απογραφές, το 1583 από τον Καστροφύλακα με την ονομασία Sassaló, με 121 κατοίκους, και το 1630 από τον Βασιλικάτα ως Sassalo.

Την εποχή της Ενετοκρατίας πρέπει να ήταν σχετικά μεγάλο χωριό και οι κάτοικοί του (121 το 1583) μάλλον θα ασχολούνταν με την κτηνοτροφία-ελαιοκαλλιέργεια.

Παλαιότερες πληροφορίες για το χωριό δεν έχουν διασωθεί. Δεν ανευρέθησαν αρχαιότητες ούτε ρωμαϊκά κτίσματα.

Όταν ήρθαν οι Τούρκοι στην Κρήτη ο Σάσσαλος λόγω της θέσης του, έζησε πολύ έντονα τις δοκιμασίες και τα μαρτύρια που έζησαν κι άλλα κρητικά χωριά. Ιδιαίτερα μετά την επανάσταση του 1770 πρέπει να δέχτηκε αφόρητες πιέσεις που δεν τις άντεξε και διαγράφοντας την ως τότε πορεία του, γύρισε σελίδα. Με μια ομόφωνη, δραματική, απόφαση, αποστράφηκε το Χριστό και πήγε με το Μωάμεθ. Από τότε και για περισσότερο από 120 χρόνια, θεληματικά, ακολούθησε τη μοίρα των γειτονικών χωριών του Σελίνου που αλλαξοπίστησαν. Έτσι οι Σασσαλιώτες σβήστηκαν από τα βιβλία των Ελλήνων της Κρήτης και γράφτηκαν στους αρνησιθήρησκους, τους λεγόμενους Τουρκοκρητικούς. Οι νεοφώτιστοι σφράγισαν τους χριστιανικούς ναούς τους, οικοδόμησαν νέο λατρευτικό κέντρο, ένα τζαμί στο κέντρο του χωριού, (που σώζεται σε ικανοποιητική κατάσταση, μεταποιημένο σε κατοικία) και φόρεσαν το τουρκικό φέσι. Κάθε τι το Χριστιανικό, με ελάχιστες εξαιρέσεις, το μίσησαν και το εξαφάνισαν από τη ζωή τους.

Πόσους κατοίκους είχε την εποχή που τούρκεψε, δεν γνωρίζουμε. Είναι περίεργο που δεν αναφέρεται στην Αιγυπτιακή απογραφή του 1834, αφού στις ενδιάμεσες απογραφές, του 1583 και

του 1881 ο πληθυσμός του κυμαινόταν από 121 με 228 κατοίκους (από τους οποίους 10 Χριστιανοί το 1881).

Στη μνήμη των κατοίκων της περιοχής, διασώζονται αρκετοί θρύλοι που δείχνουν εκτός από τη βαρβαρότητα και έναν ιδιότυπο σεβασμό, ιδιαίτερα γυναικών, προς τη χριστιανική πίστη γενικά, που έχουν σχέση με τη θρησκευτική αλλαγή που πραγματοποιήθηκε.

Πάντως το μίσος και η σκληρότητα επικράτησαν και θεωρείται ότι οι «Τούρκοι» του Σασάλου ήσαν οι αγριότεροι και πλέον αιμοβόροι σε όλη την Κρήτη.

Μετά τη φυγή των Σασαλιωτών «Τούρκων», στο χωριό μετοίκησαν Χριστιανοί από άλλα χωριά, κυρίως της επαρχίας Κισάμου, που αποτελούν τον σημερινό πληθυσμό του Σασάλου.

Στην Ανακοίνωση θ' αναφερθούν θρύλοι καθώς και ιστορικά στοιχεία από τη δράση τόσο των Μουσουλμάνων όσο και των Χριστιανών κατοίκων, που επιβιώνουν έως σήμερα.

Έτσι, ανιχνεύοντας την ιστορία του Σασάλου, ανιχνεύουμε σελίδες από την ιστορία της Κισάμου με τα πάθη και τα μαρτύρια των χριστιανών τα μαύρα χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς καθώς και τη φωτεινή πορεία των σημερινών κατοίκων.

Χατζηδάκη Ελπίδα

ΕΙΚΟΝΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΦΑΛΑΣΑΡΝΑΣ

Οι συστηματικές ανασκαφές στον χώρο της αρχαίας πόλης-κράτους της Φαλάσαρνας ξεκίνησαν το 1986 και συνεχίζονται έως σήμερα. Τα αρχαιολογικά δεδομένα επιβεβαίωσαν την αρχιτεκτονική τελειότητα των Φαλασαρνίων, την οικονομική ισχύ και την θαλασσοκρατία τους στα πελάγη της δυτικής Κρήτης κατά την περίοδο των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η περιοχή περιλαμβάνει τη χερσόνησο Καστρί (Κούτρι) όπου ήταν χτισμένη η αρχαία ακρόπολη, καθώς και τμήμα της πεδινής και παραλιακής ζώνης όπου ήταν κατασκευασμένο το στρατιωτικό λιμάνι της. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως μακρές προκυμαίες χτισμένες αμφιθεατρικά με τις λίθινες δέστρες τους, τμήματα των οχυρώσεων και αμυντικών πύργων, δημόσια λουτρά, τεχνητά κανάλια

και χάλκινες αλυσίδες που έκλειναν το στόμιο του λιμανιού, αποθήκες και οινοποιείο.

Τα στοιχεία αυτά μας οδήγησαν στην προσπάθεια μίας εικονικής αναπαράστασης των μνημείων και του περιβάλλοντα χώρου της ναυτικής πόλης, όπως ήταν πριν 2300 χρόνια. Η μέθοδος επινοήθηκε από τον καθηγητή Gunnar Liestol του Πανεπιστημίου του Όσλο της Νορβηγίας και παρέχει την δυνατότητα άμεσης οπτικής αντίληψης της περιοχής. Μέσα από μία οθόνη smart phone ή tablet ο θεατής στρέφεται και κινείται, ενώ οι εικόνες στην οθόνη στρέφονται και κινούνται μαζί του, έτσι ώστε να αντιστοιχούν τόσο στην θέση του όσο και στο οπτικό πεδίο του. Η εικόνα που προβάλλεται παρουσιάζει την ακριβή αναπαράσταση των αρχαίων κτηρίων και αποτελεί ψηφιακό επίτευγμα, που πριν 30 χρόνια ανήκε αποκλειστικά στη σφαίρα της επιστημονικής φαντασίας. Σήμερα είναι εφικτό, χάρη στα αξιοσημείωτα τεχνικά χαρακτηριστικά των smart phones και των tablets. Οι οθόνες παρέχουν εικόνες υψηλής ποιότητας, τα λογισμικά επεξεργασίας εικόνων επιτρέπουν τη γοργή τρισδιάστατη οπτικοποίηση, το GPS παρέχει τον ακριβή εντοπισμό στον χώρο και τα επιταχυνσιόμετρα και η πυξίδα δίνουν τον ακριβή προσανατολισμό.

Το πειραματικό πρόγραμμα εφαρμογής δημοσιοποιήθηκε από την Apple τον Ιούλιο 2015, αλλά παραμένει κλειδωμένο προκειμένου να εγκριθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού. Εξάιρεση αποτελούν οι χρήστες iOS, που βρίσκονται επί τόπου στον αρχαιολογικό χώρο.

Χναράκη Μαρία - Βαβουλές Γιώργος
ΠΡΩΙΜΗ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΚΙΣΑΜΙΤΩΝ
ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ
ΚΙΣΑΜΙΤΙΚΩΝ ΣΚΟΠΩΝ,
ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

Στην Ανακοίνωση θα παρουσιασθούν τα μέχρι τώρα συγκεντρωθέντα στοιχεία που αφορούν στις πρώτες καταγραφές κισαμιτών μουσικών και κισαμίτικων σκοπών (μελωδιών) σε κυλίνδρους και δίσκους 78 στροφών μετά την εμφάνιση του φωνόγραφου και του γραμμόφωνου αντίστοιχα, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} μέχρι τις αρχές της δεκαετίας 1930-40

οπότε πλέον αναπτύσσεται η παραγωγή δίσκων στην Ελλάδα με τη λειτουργία του εργοστασίου της Columbia.

Γίνεται ιστορική αναφορά στις εφευρέσεις αναπαραγωγής ήχου και πώς στη συνέχεια έγινε εμπορική εκμετάλλευση των κυλίνδρων και δίσκων με ηχογραφήσεις σε όλο τον κόσμο, τότε ξεκίνησαν στον ελλαδικό χώρο να γίνονται ηχογραφήσεις και κυκλοφορίες δίσκων και τότε τραγούδια και μουσικές της Κρήτης έκαναν την εμφάνισή τους σε καταστήματα της Ελλάδας και της Κρήτης.

Αναφέρονται παράλληλα οι κρητικοί και άλλοι καλλιτέχνες που ηχογράφησαν κρητική μουσική στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στοιχεία και πληροφορίες για αυτούς όσον αφορά στην εμπλοκή τους με τη δισκογραφία. Αναφέρονται οι πρώτοι κισαμίτικοι σκοποί που κυκλοφόρησαν από μη κισαμίτες και οι πρώτοι που κυκλοφόρησαν από κισαμίτες μουσικούς το 1929.

Επί πλέον θα παρουσιαστούν στοιχεία τεκμηρίωσης με ηχητικό υλικό και φωτογραφίες.

Φαράκης Κωνσταντίνος

Ο ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ ΚΙΣΑΜΟΥ

Ο ναός της Αγίας Παρασκευής βρίσκεται στην ομώνυμη τοποθεσία, στα δυτικά του οικισμού Κάμπου του Δήμου Κισάμου. Πρόκειται για ακαταλόγρητο, τοιχογραφημένο ναό, ο οποίος ανήκει στο συνηθισμένο αρχιτεκτονικό τύπο της μονόχωρης βασιλικής. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος διατηρείται αποσπασματικά, λόγω των κατά τόπους αποκολλήσεων των κονιαμάτων, των χρωματικών απολεπίσεων, των εκτεταμένων επικαλύψεων από άλατα, καθώς και των ανθρωπίνων επεμβάσεων, όπως η διάνοιξη παραθύρου στο βόρειο τοίχο και η εκτεταμένη επικάλυψη με ασβεστοκονίαμα περιμετρικά της κατώτερης τοιχογραφημένης ζώνης, έχοντας ως αποτέλεσμα τη διάσπαση της συνοχής των θεμάτων και τη μερική αλλοίωση των μορφολογικών χαρακτηριστικών.

Το εικονογραφικό πρόγραμμα αναπτύσσεται σε δυο επάλληλες ζώνες, ακολουθώντας τους βασικούς κανόνες εικονογράφησης των βυζαντινών

εκκλησιών. Περιλαμβάνει σκηνές από το χριστολογικό και αγιολογικό κύκλο. Στο τεταρτοσφαιριο της αψίδας του ιερού εικονίζεται η Πλατυτέρα στον τύπο της Βλαχερνίτισσας, στο ανατολικό τύμπανο το Μανδήλιο, ο Ευαγγελισμός στα ημιχόρια εκατέρωθεν του τεταρτοσφαιρίου και οι διάκονοι Στέφανος και Ρωμανός συμπληρώνουν την ανατολική τοιχοποιία. Η Ανάληψη ιστορείται στο θόλο του ιερού σε δυο τμήματα. Στην πάνω ζώνη του νότιου τοίχου οι παραστάσεις της Γέννησης και της Υπαπαντής, ενώ την αντίστοιχη ζώνη του βόρειου τοίχου κοσμούν οι παραστάσεις της Βάπτισης και του Μυστικού Δείπνου. Το ενδιάμεσο των παραστάσεων καταλαμβάνουν δυο προφήτες σε κάθετη διάταξη. Στην κάτω ζώνη του νότιου τοίχου εικονίζονται ολόσωμοι μετωπικοί ιεράρχες

εντός του ιερού και η παράσταση της Δέησης. Στην αντίστοιχη του βόρειου τοίχου και εντός του ιερού υπάρχουν οι ιεράρχες, οι άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη και έφιπποι στρατιωτικοί άγιοι. Το τύμπανο του δυτικού τοίχου καταλαμβάνει η παράσταση της Σταύρωσης.

Στην Ανακοίνωση επιχειρείται μια κατά το δυνατόν πληρέστερη ανάλυση και ερμηνεία του γραπτού διακόσμου, καθώς και των τεχνοτροπικών χαρακτηριστικών των προσώπων που αποδίδονται με ανοιχτόχρωμους προπλασμούς και ωχροπράσινα σαρκώματα. Στις μορφές διακρίνεται μια πλαστικότητα και κάποιος ρεαλισμός, λόγω των έντονων σκιών στα μάτια, στοιχεία που μας παραπέμπουν στην απόδοση της χρονολόγησης κατά το πρώτο μισό του 14ου αιώνα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

Αγγελάκη Μαριάννα

Αρχιτέκτονας, marianna.ang@gmail.com

Αθανασιάδου-Στεφανουδάκη Δέσποινα

Δρ Βυζαντινής Φιλολογίας & Θεολογίας
(Ομιλητικής), stefanvas2014@gmail.com

Αλιγιζάκη Στέλλα

Φιλόλογος - ιστορικός, dialekt@otenet.gr

Ανδριανάκης Μιχάλης

Αρχαιολόγος, Επίτιμος Προϊστάμενος 2ης
ΕΒΑ/28ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
mixandrian@hotmail.com

Ανουσάκης Χαράλαμπος

Πολιτικός Μηχανικός, Συνθέτης-Στιχουργός,
anousakis_ant@hotmail.com

Αποστολάκη Ελευθερία

Φιλόλογος, apostolel@hotmail.com

Βαβουλές Γιώργος

Πολιτικός Μηχανικός, Μουσικός, Ερευνητής,
yorgoscrete@gmail.com

Βακάκης Αντώνιος

Θεολόγος, Γραμματέας της Ιεράς Μητροπόλεως
Κισάμου και Σελίνου, info@imks.gr

Βουρλιώτης Α. Μανώλης

Ιστορικός, manvour@outlook.com

Γεωργακάκη Ελένη

Φιλόλογος, georgakaki-eleni@windowsslive.com

Γιακουμάκη Ελευθερία

Δρ. Γλωσσολογίας, τ. Διευθύντρια του Κέντρου
Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και
Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών,
zarif1945@hotmail.com

Γιαννακάκης Νίκος

Ζωγράφος - Αγογράφος,
nicos.giannakakis@gmail.com

Δεικτάκης Αθανάσιος

Συντ. επαγγελματίας, Συγγραφέας-Ποιητής,
graphicagl@yahoo.gr

Ζερβουδάκης Παναγιώτης

Αρχαιολόγος (Κάτοχος Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης στον Αρχαίο
Μεσογειακό Κόσμο του Πανεπιστημίου Κρήτης),
PanosZervoudakis@yahoo.gr

Ζορμπάς Κωνσταντίνος

Γεν. Διευθυντής Ορθοδόξου Ακαδημίας Κρήτης,
oac@otenet.gr

Θεοδούλου Θεοτόκης

Δρ Αρχαιολόγος, Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων
(Γραφείο Κρήτης), t_theotokis@hotmail.com
και ttheodoulou@culture.gr

Καμηλάκης Ι. Παναγιώτης

τ. Ερευνητής του Κέντρου Λαογραφίας της
Ακαδημίας Αθηνών,
polymer@Academyofathens.gr

Καραθανάση Αγγελική

Φιλόλογος, a.karathan@gmail.com

Κλειδωνάρης Μιχάλης

Υποψ. Διδάκτορας Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας
και Φιλολογίας, Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών, Αξιωματικός Ελληνικής
Αστυνομίας,
mkleidonaris@gmail.com

Κουλετάκης Ανδρέας

σ. Εκπαιδευτικός Μέσης Εκπαίδευσης,
erofek2010@gmail.com

Κουμής Ελευθέριος

Εκπαιδευτικός, Μουσικός, info@erofek.gr

Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μαρία

Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας,
Διευθύντρια Μουσείου Αρχαιολογίας και
Ιστορίας της Τέχνης, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών, maconst@arch.uoa.gr

Κωτσάκη Καλλιόπη

Φιλόλογος, DEA Λογοτεχνίας,
pokotsak@gmail.com

Λουπασάκης Ελευθέριος

Θεολόγος, Πρόεδρος του Συλλόγου Κισαμιτών
Αθήνας

Λουτζάκη Ειρήνη

Ανθρωπολόγος του Χορού, Αναπληρώτρια
Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Εθνικό
και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
irenel@hol.gr

Μαρινάκης Μανώλης

Αρχαιολόγος. Υποψ. Διδ. Παν. Κρήτης,
drapaniabeach@yahoo.gr

Μαρκουλάκη Σταυρούλα

Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη στην
ΚΕ'ΕΠΚΑ, stavmark@otenet.gr

Μουντάκης Μιχαήλ

Συνταξιούχος Δάσκαλος,
mountakismih@gmail.com

Μπορμπουδάκη Κυριακή

Αρχαιολόγος MSc, b-koul@hotmail.com

Νικολακάκης Γιώργος

Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας,
Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Κρήτης, nikolakakis@phl.uoc.gr

Νικολακάκης Δημήτρης

Ιστορικός Ερευνητής, nikolakakis@crete.gov.gr

Παπαγιαννάκης Δαμασκηνός

Μητροπολίτης Κυδωνίας και Αποκορώνου,
mkadamas@otenet.gr

Παπαδάκης Μάριος

Χειρουργός, Πανεπιστημιακό
Νοσοκομείο Witten/Herdecke, Wuppertal,
Germany, marios_papadakis@yahoo.gr

Πολυμέρου-Καμηλάκη Ακατερίνη

τ. Διευθύντρια, Επιστ. Συνεργάτις Κέντρου
Ερέυνης της Ελληνικής Λαογραφίας
της Ακαδημίας Αθηνών, polymer@
Academyofathens.gr

Πουλάκης Νίκος

Εθνομουσικολόγος, Εργαστήριο
Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής
Ανθρωπολογίας, Τμήμα Μουσικών Σπουδών,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών, nroulaki@music.uoa.gr

Ροδουσάκης Κυριάκος

Πρέσβυς ε.τ., krodousakis@gmail.com

Σαριδάκης Εμμανουήλ

Στέλεχος Δημόσιας Διοίκησης, info@atmors.gr

Σημανδηράκη Ζαχαρένια

Ειδική Συνεργάτις των Γενικών Αρχείων του
Κράτους, Πρόεδρος Τομέα Υλικής και Άυλης
Πολιτισμικής Κληρονομιάς Ευρωμεσογειακού
Διαπολιτισμικού Κέντρου UNESCO,
kallistii@yahoo.gr

Σκαλίδης Ελευθέριος

Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου, Δικηγόρος,
skalidis@otenet.gr

Στασινοπούλου Τιτίκα

Ακαδημαϊκός Ευρωμεσογειακής Ακαδημίας
Τεχνών & Επιστημών, Καθηγήτρια Θεατρολογίας
και Παραστατικών Τεχνών / Δημιουργικών
Επιστημών, Πρόεδρος του Διαπολιτισμικού
Ευρωμεσογειακού Κέντρου για την UNESCO,
stassinopoulou@gmail.com

Τζίκας Πολύκαρπος

Συντηρητής Αρχαιοτήτων, Εφορεία Αρχαιοτήτων
Ηρακλείου, tzikpol@gmail.com

Τσικνάκης Γ. Κώστας

Ιστορικός, Ερευνητής του Ινστιτούτου Ιστορικών
Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών,
ktsikn@eie.gr

Φαντάκης Ιωάννης

Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων,
fantakis39@gmail.com

Φουρναράκης Κωνσταντίνος

Εκπαιδευτικός, Διδάκτωρ Φιλολογίας του
Πανεπιστημίου Γρανάδας,ournarakis@sch.gr

Χαριτόπουλος Ευάγγελος

Αρχαιολόγος - Αναστηλωτής,
echaritopoulos@gmail.com

Χαρωνίτης Γ. Βασίλης

σ. Δάσκαλος- Λογοτέχνης,
basilixaronitis@gmail.com

Χατζηδάκη Ελπίδα

Αρχαιολόγος, Διευθύντρια Ανασκαφών
Φαλάσαρνας, hadjidaki@gmail.com

Χναράκη Μαρία

Εθνομουσικολόγος - Λαογράφος-Πολιτισμικός
Ανθρωπολόγος, Εντεταλμένη Εκπρόσωπος
Παγκοσμίου Συμβουλίου Κρητών (Περιφέρεια
Κρήτης), apodimos.pkr@crete.gov.gr

Χουρδάκης Αντώνης

Καθηγητής Ιστορίας της Παιδείας και Διδακτικής
της Ιστορίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής
Εκπαίδευσης, Διευθυντής Μουσείου της
Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης,
ahurdakis@edc.uoc.gr

Ψαράκης Κωνσταντίνος,

Αρχαιολόγος,
psarakis.konstantinos@gmail.com

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

